

db
i PULA

v
i
j
e
s
t
i

DRUŠTVA
BIBLIOTEKARA
ISTRE

Godina X
broj 12/studeni 1993.

SADRŽAJ

Priopćenja sa stručnog skupa: "SPOMENIČKE KNJIŽNICE - NEISTRAŽENO KULTURNO BLAGO" (Rovinj, Zavičajni muzej, 14. studeni 1992.)

Tatjana Aparac Gazivoda ORGANIZACIJA KNJIŽNIČNOGA POSLOVANJA U SPOMENIČKIM KNJIŽNICAMA.....	2
Sanja Šimek ANALIZA SPOMENIČKIH KNJIŽNICA U HRVATSKOJ - - STANJE U 1992. GODINI.....	8
Dragutin Katalenac SPOMENIČKE KNJIŽNICE U RATU - - SLAVONSKO-BARANJSKO ISKUSTVO.....	12
Vatroslav Frkin RAD U KNJIŽNICAMA HRVATSKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE SVETOG ĆIRILA I METODA.....	18
Fila Bekavac - Lokmer SREĐIVANJE I REGISTRACIJA KNJIŽNICE BISKUPIJA SENSJSKE I MODRUŠKE U SENJU (problemi, iskustva, zapažanja).....	20

(Organizatori skupa: Zavičajni muzej Rovinj, Naučna biblioteka u Puli, Društvo bibliotekara Istre)

VIJESTI, glasilo Društva bibliotekara. Istre

Godina X broj 12/studeni 1993l.

Nakladnik DBI Pule. Matije Gupca 2, tel. 052 43-888

Urednički odbor:

Bruno Dobrić (glavni i odgovorni urednik), Vladimir Bilić, Dajna Nežić i Marija Petener - Lorencin

Izdavački savjet:

Nela Načinović, Sonja Bulešić-Milić, Katarina Bassani, Tijana Barbić-Domazet, Bruno Dobrić, Marija Smolica, Loredana Petković, Mariza Sponza, Lijana Diković, Mirjana Vuković, Laura Rigo, Margita Maričić

Tehnički urednik: Sonja Bulešić-Milić, dipl.inž. el.

Ovitak oblikovao: Neven Šperanda

Lektor i korektor: Dajna Nežić

Naklada: 150 primjeraka

Urednički odbor ne odgovara za stručna mišljenja i podatke u pojedinim prilozi ma; rukopise ne vraćamo.

Obrada teksta Naučna biblioteka Pula.

Vijesti izlaze dvaput godišnje.

Dr. Tatjana Aparac-Gazivoda

znanstveni suradnik na Odsjeku za informacijske znanosti. Katedra za bibliotekarstvo Sveučilišta u Zagrebu

ORGANIZACIJA KNJIŽNIČNOGA POSLOVANJA U SPOMENIČKIM KNJIŽNICAMA

Sažetak

U Republici Hrvatskoj sačuvane su brojne knjižnice, privatne, župne, samostanske, s fondovima relativne stalnosti tj. bez uobičajenih porasta u odnosu na osnovnu zbirku. Veći broj takvih knjižnica još uvijek nije sreden, premda se radi o knjižnicama i fondovima od posebne važnosti za hrvatsku, a ponekad i svjetsku kulturnu baštinu. Matične knjižnice u nekim su sredinama već odavno uočile potrebu da se fondovi u spomeničkim knjižnicama obrade prema pravilima struke te da se kulturnoj javnosti pruži uvid u bogatstvo hrvatskoga kulturnog nasljeđa.

U ovome se izlaganju ponajprije govori o mogućim pristupima sređivanju i organizaciji spomeničkih knjižnica, a zatim i o ulozi općeznanstvenih knjižnica u programima *Općeg bibliografskog nadzora* i *Opće dostupnosti publikacija i informacija*. Autorica također želi istaknuti neka strana iskustva u organizaciji knjižničnoga poslovanja u spomeničkim knjižnicama.

ORGANIZACIJA KNJIŽNIČNOGA POSLOVANJA U SPOMENIČKIM KNJIŽNICAMA

Uvodne napomene - o terminološkoj nedosljednosti ili što je ustvari "spomenička knjižnica"

U našoj je knjižničarskoj teoriji i praksi uvriježena uporaba termina *spomenička knjižnica* u dvostrukom značenju : za knjižnice, većinom privatne, posvećene životu i djelu jedne osobe, značajne po njezinu doprinosu kulturnome, gospodarskom ili znanstvenom životu Hrvatske te za brojne knjižnice u samostanima, župama odnosno sve one knjižnice koje posjeduju stare vrijedne zbirke.

Sam naziv *spomenička knjižnica* vuče svoje podrijetlo iz prijevoda Lat. riječi '*memoralis liber*' (podsjetnik, spomenica, pismeni podnesak, predavka...) pa mu je stoga uobičajena sinonimna sintagma *memorijalna biblioteka* odnosno *memorijalna knjižnica* (poput memorijalna muzeja, memorijalne zbirke i sl.). Bez obzira na uporabu toga naziva, značenje koje mu je pridavano odnosi se na specijalnu knjižnicu predmet koje je prikupljanje. Čuvanje i organizacija svekolike građe o životu i u jedne osobe ili određena povijesna događaja. Često su u fond takve knjižnice uključeni i vrijedni primjerci knjižne i arhivske građe koju je neki uglednik brižljivo prikupljao tijekom svojega života. Uz uobičajene knjižnične poslove takva je knjižnica izrazito muzejskog i arhivskog karaktera, pa stoga u praksi i susrećemo raznolike organizacijske oblike odnosno nazive, primjerice *memorijalna knjižnica*, *memorijalni arhiv* ili *memorijalni muzej*, odnosno *memorijalna zbirka* u sklopu neke knjižnične, arhivske ili muzejske ustanove. Takve se knjižnice ili zbirke osnivaju prvenstveno zato da se stalnim istraživanjima i proučavanjem prikupljene i pohranjene dokumentacije pridonese sagledavanju ukupna doprinosa određene ličnosti kulturnoj povijesti dane sredine ili pak da se iz raznih uglova analizira neki povijesni događaj. U SAD-u su primjerice

poznate predsjedničke memorijalne knjižnice ili zbirke, a među glavnim razlozima za njihov osnutak su: zaštita spisa i dokumentacije bivših predsjednika i nastojanje da se nadopunjavanjem tih zbirki omogući istraživanje i reinterpretacija dokumenata o predsjedniku, njegovoj administraciji i prilikama u njegovu dobu (npr. *Richard M. Nixon Memorial Library*). Poznate su također knjižnice ili zbirke posvećene životu i djelu međunarodno poznatih umjetnika, znanstvenika, političara, u koje se uključuje sve ono što je pojedinac napisao ili prikupio, a početni se fond zbirke neprestano upotpunjava djelima drugih autora o životu i djelu te osobe (npr. *Shakespeare Memorial Library*, *Marx Memorial Library*, *Martin Luther King Memorial Library*, *Winston Churchill Memorial and Library*). U našoj sredini toj vrsti pripadaju primjerice: *Knjižnica obitelji Brlić-Mažuranić* u Slavanskom Brodu, *Stankovićeve knjižnica* u sastavu Zavičajnog muzeja u Rovinju, *Bogišićeva zbirka* u Cavtatu.

U razdoblju od 1960-ih do sredine sedamdesetih godina bilježi se osnutak velikoga broja takvih zbirki u mnogim zemljama ili kao ogranaka središnjih odnosno regionalnih muzeja ili kao samostalnih ustanova, a neke su među njima nastajale u sklopu određenih muzejskih tijela. Razumljivo je da povodi za osnutak memorijalnih zbirki ili ustanova vode prema promišljenim zamislima i sustavnom pristupu njihovom postavljanju, organizaciji i održavanju. Međutim, ponekad se događa da su povodi izrazito emocionalna naboja, bez odgovarajućih koncepata pa posljedično, tek osnovana zbirka ili uslanova ubrzo postane vlastita suprotnost.

Kada bi se radilo samo o takvu određenju pojma *memorijalna knjižnica* (sa svim navedenim oblicima postojanja i problemima oko njihova postavljanja i održavanja), dvojbe u vezi uporabe pridjeva *spomenički* mogle bi se relativno lako razriješiti. Međutim, drugo njegovo određenje, vezano za zbirke građe posebna kulturološkog značenja, često čak i zbirke koje se bilježe kao spomenici kulture, a koje su pohranjene u specijalnim knjižnicama pri crkvenim tijelima i ustanovama, navodi nas da obrazložimo zašto držimo da u takvim slučajevima nije posve odgovarajuća uporaba naziva *spomenička knjižnica*. Slično se odnosi i na zbirke u opće-znanstvenim ili gradskim knjižnicama, a u praksi ćemo bogate zbirke Stare građe naći i u drugim vrstama knjižnica (npr. Starim gimnazijskim ili specijalnim knjižnicama).

Istražujući podrijetlo naziva *spomenička knjižnica* utvrdili smo da se takav naziv u stranoj literaturi rabi isključivo za zbirke posvećene životu i djelu neke znamenite osobe odnosno za pamćenje nekog značajnog događaja ili ustanove, pa da se odnosi na knjižnice ili zbirke koje je pojedini filantrop darovao zajednici. U bazi podataka LISA-e. od 156 jedinica pronađenih na osnovi zadana iskaza za pretraživanje '*memorial libr*' nijedna jedinica ne odnosi se na knjižnice ili građu u samostanima. Uglavnom se radi o zbirkama unutar sveučilišnih ili gradskih knjižnica koje tada nose ime darovatelja, ili pak na zbirke koje su bile jezgro oko kojega se kasnije izgrađivala cjelovita zbirka o životu i djelu određena uglednika.

U našoj praksi postojeća zakonska regulativa navodi spomeničke zbirke odnosno zbirke pokretnih spomenika kulture u arhivima, muzejima, knjižnicama, kad se govori o njihovom evidentiranju u kategoriji spomenika kulture, postupanju s takvom građom i njezinoj zaštiti.

Pregledavajući domaću literaturu i propise moguće je zaključiti da je naziv *Spomenička knjižnica* ušao u uporabu i stoga što je u određenim trenucima korišten kao zamjena za nazive: samostanska, crkvena, župna ili sl. knjižnica. Da budemo jasniji: u mnogim našim crkvenim knjižnicama postoje zbirke od posebna kulturna značenja, zbirke koje su registrirane ili trebaju biti registrirane kao spomenici kulture. Međutim, takva njihova osobitost, posljedica ponajprije poznatih povijesnih okolnosti (razvijena prepisivačka djelatnost, bliske veze s tiskarama Venecije i drugih razvijenih središta, rana pojava domaćih tiskara, bogatstvo i osobitost glagoljaške tradicije i sl.) u osnovnim ih tipologijskim razvrstavanjima nedvojbeno ubraja među tzv. specijalne knjižnice. U vrijeme svojega nastanka i razvoja takve su knjižnice odabirale, vrednovale i organizirale prikupljenu građu u fizičkom i informacijskom smislu prema tadašnjim uvriježenim načinima rada. Prikupljenu su građu davale na

korištenje onima koji su izravno bili vezani za matičnu ustanovu (crkvu, samostan, crkvenu školu i sl.). Korisnici takvih zbirki odnosno knjižnica bili su znani, a građa unaprijed određena karakterom matične ustanove i potrebama istraživača koji su proučavali određene teme.

Razne vrste crkvenih knjižnica postoje i danas u velikom broju. U Europi su samostanske i sl. knjižnice uglavnom bogate starom građom, tako da se organizacija (onda i knjižničnih usluga postavlja sukladno pravilima za postupanje sa starom građom (npr. pitanja obradbe, zaštite, pristupa, korištenja). Velik ju broj i novijih zbirki u knjižnicama vezanim za crkvu kao matičnu ustanovu. Za razliku od starih, zatvorenih zbirki, takve su zbirke u stalnom rastu, pa se za njih primjenjuju tehnike i metode rada koje se uobičajeno rabe u suvremenim knjižnicama. U SAD-u se procjenjuje da ima oko 40.000 takvih tzv. crkvenih knjižnica, a većina među njima posjeduje manje od 500 svezaka, premda ih ju mnogo i s fondom od oko 2000 svezaka. Crkvena se knjižnica u takvim sredinama određuje kao knjižnica s posebnom zbirkom kojom se koristi crkveno osoblje i aktivni vjernici, zbirkom građe koju se uobičajeno ne može naći u pučkoj knjižnici. Takve su zbirke, nadalje otvorene svim korisnicima, a ne samo uskom krugu članova crkvene zajednice. Naude, međutim, kazuje (1627) da je crkvena knjižnica fratara u Rimu još u doba Augustovo bila otvorena svima koji su željeli ući i čitati. Nakon otkrića Amerike osnivane su misionarske knjižnice jezuita i franjevaca, a jedna od prvih poznatih parohijalnih knjižnica bila je Bostonska knjižnica koju je osnovao anglikanac Thomas Bray. Većina takvih knjižnica bila je u 17. i 18. st namijenjena isključivo pripadnicima određena crkvena reda za učenje i podučavanje, premda su ih znali koristiti i učenici građani. U 19. st. bilježimo snažan razvoj knjižnica pri tzv. nedjeljnim crkvenim školama. Premda su od tog vremena podršku crkvenim knjižnicama pružale veće pučke knjižnice, tek se sedamdesetih godina 20. st. jasnije uočava problem njihova povezivanja i bolje organizacije.

U SAD je Udruženje specijalnih knjižnica potaklo osnutak Udruženja crkvenih, knjižnica i knjižnica sinagoga. Od sedamdesetih godina ovoga stoljeća stručnjaci počinju učestalije raspravljati i pisali o konceptu crkvene knjižnice.

U našoj sredini gotovo da i nema rasprave o toj vrsti knjižnica sa stajališta teorijskoga proučavanja i određenja njihova mjesta u knjižničnome sustavu. Tek poneki određuju i naziv knjižnice koja je predmet njihova zanimanja. Tako primjerke Z. Kwglević, koji je pisao o knjižnici Franjevačkog samostana u Kaporu na Rabu, navodi da se radi o *memorijalnoj samostanskoj knjižnici*. Dakako, knjižnični su djelatnici pisali o vrijednim zbirka i otkrivali javnosti bogatsvo koje se u njima krije. Matične su službe, napose u Rijeci, Zadru i Osijeku, uz pomoć Nacionalne i Sveučilišne knjižnice pomagale pri spašavanju ili sređivanju, te evidenciji takvih knjižnica i njihovih zbirki. Unatoč tomu, mnoge su knjižnice u sakralnim ustanovama i do danas nesređene.

U nastavku rasprave zanima nas na koji način valja pristupiti sređivanju još neobrađenih zbirki u samostanskim knjižnicama čiji je fond ili dio fonda registriran kao spomenik kulture odnosno u Spomeničkim knjižnicama koje su posvećene životu i djelu pojedine znamenite osobe, obitelji ili nekog važnog događaja. I te druge, dakle, spomeničke knjižnice, poput starih vrijednih zbirki ili dijelova zbirki mogu biti registrirane kao spomenici kulture, čime se ponajprije utvrđuje odgovornost društva u cjelini za njihovu valjanu zaštitu i prezentaciju. Dakle, zanima nas zapravo, ustroj knjižnica sa starom građom ili građom koja se odnosi na život i djelo neke znamenite osobe, obitelji ili događaja. Takve knjižnice ili zbirke predstavljaju zaokruženu cjelinu s mogućnošću minimalna godišnjeg priliva, koji ovisi o tome da li je objavljena neka nova rasprava o osobi ili događaju na koji se zbirka odnosi.

Pristup problematici sređivanja i upravljanja starim i vrijednim zbirka ma te spomeničkim knjižnicama

Iz mnogobrojnih zapisa o samostanskim knjižnicama saznajemo ponajprije o njihovoj povijesti, vrijednim dijelovima fonda i načinima preuređenja i evidentiranja. Znano nam je, također, da je uobičajena praksa bila da svaki samostanski starješina izrađuje inventar svih predmeta u samostanu i crkvi, pa tako i inventar samostanskih knjiga. U te su se inventare unosili slijedeći podaci broj i vrsta knjiga, mjesto gdje su pohranjene, njihova veličina, vrsta papira, starost, jezik kojim je djelo pisano, naslov, autor, vlasnik itd.

U samostane su pristizali i drugi dokumenti. *Biblioteka Samostana sv. Franje* u Šibeniku uz kodekse, inkunabule i rijetke knjige ima i bogat fond arhivalija. Sastavljen je i popis pergamena u toj knjižnici, a njihov je sadržaj različit: to su odredbe, ostavštine, privilegije, diplome, sudske odluke, prizivi, darovnice, prokurre i sl. Iz dostupne literature o Spomeničkim knjižnicama (npr. Brlić-Mažuranić, G. A. Martinuzzi, P. Stanković, Garagnin-Fanfogna) moguće je ponajprije iščitavati sadržaj zbirke i poduzete aktivnosti na njegovu sređivanju i zaštiti. Budući da su neke spomeničke knjižnice sređivane prije desetak i više godina, građa je popisana i sređena prema tada važećim pravilima za obradbu knjižnične i arhivske građe. Pojavom računala u knjižničarstvu, prihvaćanjem međunarodnih standarda za opis knjižnične građe i tiskanjem *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* autorice E. Verone te *Priručnika za UNIMARC*, stvoreni su preduvjeti ne samo za sustavno sređivanje važnih zbirki koje se vode kao spomenici kulture i spomeničkih knjižnica, već i za njihovo otvaranje Svjetskoj znanstvenoj zajednici koja na prostorima Hrvatske nedvojbeno može naći mnoga vrijedna djela iz hrvatske, pa i svjetske kulturne baštine.

Ono što držimo napose važnim je bilježenje svakog pojedinog djela koje predstavlja kamenčić u mozaiku knjižne baštine, jer time se obavljaju ne samo zadaće preuzete iz međunarodnih programa *Općeg bibliografskog nadzora* i *Opće dostupnosti publikacija i informacija*, već i zadaće koje knjižnični djelatnici trebaju obavljati sukladno etičkim načelima struke. Neosporno je da bi sustavna obradba i predstavljanje "skrivenog" odnosno nedostupnoga knjižnog blaga pridonijelo jačanju ugleda struke u društvu, ali je istu tako važno što bi se time dobio konačan uvid u knjižnično bogatstvo kojim raspolažemo, osiguravši i stručan pristup njegovom čuvanju, zaštiti i korištenju. U tom je smislu napose važna uloga nacionalne knjižnice i regionalnih opće znanstvenih knjižnica, koje trebaju poticati pripremu popisa građe radi registracije pri nadležnim ustanovama za zaštitu spomenika kulture. Te bi knjižnice trebale okupljati i obrazovati specijaliste za staru i rijetku građu, a sam posao na njezinu popisivanju i obradbi valja povjeriti iskusnim stručnjacima, s čijim bi radom izravno bio povezan ministar kulture.

U takve popise valja uvrstiti podatke o vrsti građe, vremenu njezina nastanka, mjestu gdje se nalazi i vlasniku te popratiti opisom prema ISBD(A), koji usto služi i za izradbu kataloga, odnosno baze podataka u samoj knjižnici. Kod obradbe arhivske građe koja je uključena u knjižnični fond polazi se od izvorna identificiranja koje uključuje određenje signature, podatke o naslovu, o odgovornosti, o vremenu nastanka, o obliku, vrsti ili rodu dokumenta, a zatim se dodaju administrativno-upravni podaci (uključivši povijesne podatke o nadzoru, upravi i vlasništvu, odnosno svaku promjenu koja se dogodila tijekom kretanja i "života" dokumenta), bilješke arhivara odnosno knjižničara (npr. ukupnost odnosa i statusa dokumenta, način njegove procjene, način smještaja), podaci o sadržaju dokumenta (predmetnice, sažetak) i podaci o prepisci povezanoj s određenim dokumentom.

Organizacija građe u knjižnici zahtijeva da se pri obradbi zbirki građe posebne vrste uvrste podaci o vremenu njezina zaprimanja (zapis o prijemu, načinu nabave, posredniku odnosno dobavljaču, uvjetima nabave, cijeni i inventarnom broju) i daljnjem statusu građe (promjene vlasnika, konzervacijski zapisi). Stručna obradba

građe podrazumijevat će formalnu i stvarnu obradbu na osnovi navedenih međunarodnih standarda i domaćih pravilnika i priručnika. Pritom je važno da se, gdje god je to moguće, zabilježe svi raspoloživi, prijašnji elementi iz kojih je vidljiv način pristupa građi u određenu povijesnu trenutku. Na taj način sadržajna se obradba, primjerice, obogaćuje mogućnošću uvida u prijašnje klasifikacijske sheme i usporedbe sa suvremenim klasifikacijama, a predmetna obradba i izradba priručnih kartoteka (kartoteka osoba, događaja, kronologije i si.) nesumnjivo pridonose kvalitetnijem uvidu u bogatstvo fonda, što bibliotekarima omogućuje da saznaju o načinima obradbe, postupanja s građom, načinima korištenja, ali i o odnosu odgovornih prema knjižnom blagu. Jednom riječju, stručan i temeljit pristup pruža dobru podlogu za zanimljive kulturološke analize.

Pri upravljanju zbirka stare i vrijedne građe te građe u spomeničkim knjižnicama, valja također odrediti na koji će se način uvrštavali nova građa, nakon što je obrađena građa u stalnu, zaokruženu fondu. Jedna od osnovnih pretpostavki za sustavno popunjavanje fonda u takvim zbirka, odnosno knjižnicama je kartoteka desiderata. U takvu kartoteku valja unositi slijedeće podatke :

- a) o željenoj građi koja je nepovratno izgubljena, a moguće ju je nabaviti preko antikvara ili izravnim poklonom, ukoliko se pažljivo prate katalogi antikvara, retrospektivne bibliografije ili npr. kalalozi ponovljenih izdanja, katalogi mikrofilмова, popisi baza cjelovitih tekstova na optičkom disku;
- b) o otuđenoj građi, koju je moguće nabaviti na osnovi međunarodnih sporazuma i propisa o povratu silom oduzete građe, u svrhu čega treba prikupiti vjerodostojne podatke u ustanovama ili pojedincima koji su građu otuđili i podatke o tome gdje je građa pohranjena;
- c) o željenoj građi koja je tematski, kronološki ili na drugi način povezana sa zbirkom, a do koje se može doći eventualnom zamjenom s nekom knjižnicom ili drugom ustanovom u čijem je posjedu željeni primjerak;
- d) o građi novijeg datuma, a odnosi se na osobu ili događaj kojima je posvećena spomenička knjižnica, za što valja sustavno pratiti tekuće nacionalne bibliografije, specijalne bibliografije, recenzije u časopisima i sl.

Razumljivo je da navedeno mnoštvo važnih podataka ne može prikupljati jedna osoba u svakoj spomeničkoj knjižnici ili zbirci stare i rijetke građe, već da je u tu Svrhu potrebno sustavno izgrađivati informacijsku mrežu u koju se uvrštavaju antikvari, učeni pojedinci, stručnjaci u nacionalnim i regionalnim knjižnicama i stručna udruženja, ali i udruženja poput *almae matris*, zajednice iseljenika i sl. Smještaj i zaštita stare i rijetke građe i građe u fondu spomeničke knjižnice odgovornost su za svaku zajednicu. Bibliotekari se trebaju pobrinuti da uvjere odgovorne ustanove i osiguraju uvjete pohrane i zaštite na primjeren način, bez opasnosti od oštećenja, krađe ili devastacije zbirki koje obogaćuju nacionalnu i svjetsku kulturnu baštinu. Slično tome, i način korištenja mora omogućiti nesmetan uvid u stare i rijetke dokumente poradi znanstvena proučavanja, ali istodobno valja ponuditi alternativno rješenje za primarni dokument - njegovu mikrofilmsku inačicu, prijenos na optički disk, i sl.

Danas se u razvijenom svijetu za organizaciju i upravljanje zbirka stare i rijetke građe i spomeničkim knjižnicama (arhivima, muzejima i dr.) sve više rabi telekomunikacijska tehnika. Primjerice, jednom uspostavljen katalog na *CD ROM-u* vrlo je jednostavno upotpuniti eventualnim novim podacima, a njegova prenosivost omogućuje bolju obaviještenost i brži doslup do potrebnih dokumenata. Snimanje stare i rijetke građe na filmsku podlogu ili na optički disk omogućuje ne samo bolju zaštitu građe pri korištenju, već i alternativnu pohranu koja se npr. u ratnim razaranjima može pokazati višestruko korisnom.

U našoj smo sredini tek dotakli pitanje evidentiranja i sređivanja zbirki stare i rijetke, građe i spomeničkih knjižnica, premda se valja sjetiti napora mnogih knjižničarskih pregalaca koji su godinama strpljivo i sukladno tadašnjim stručnim standardima otkrivali i popisivali bisere naše kulturne baštine. Novi naraštaji imaju

još težu zadaću - ne samo da nastave njihov rad, već i da uznastoje na obnovi oštećenih zbirki i povratu otuđene knjižne baštine.

Literatura:

Biblioteke u Hrvatskoj • Libraries in Croatia. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1968.
Bujaš, Gašpar ; Mijo Brlek. Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku. Zagreb : JAZU, 1952. Knj.I.

Galić, Pavao. Novosti o dvjema zadarskim samostanskim knjižnicama : Knjižnica Samostana sv. Franje, Knjižnica Samostana sv. Mihovila. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 24 (1979-1980), 299-300.

Galić, Pavao- O. Benko Tulić (1914-1990), o. Nikola Gregov (1917- 1990) : In memoriam. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 32 (1990), 197-200.

Galić, Pavao. Vijesti o dvjema zadarskim samostanskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 24 (1979-1980), 299-300.

Galić, Pavao. Vijesti o radu nekih zadarskih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 17 (1971). 1/2. 103-104.

Kegević, Zlatko. Biblioteka Franjevačkug samostana u Kamporu otok Rab. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 22 (1976), 58-61.

Kegević, Zlatko. Iz djelatnosti matične službe Naučne biblioteke u Rijeci. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 19 (1973). 106-109.

Morović, Hrvoje. Bibliografske nastojanja Inocencija Čulića. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 16 (1970), 3/4, 117-129.

Nikić Andrija. Franjevačke knjižnice u Hercegovini s posebnim osvrtom na franjevačku knjižnicu u Mostaru. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 23 (1977-1978), 43-57,

Oreb, Marin. Biblioteka samostana sv. Frane franjevacu konventualaca u Šibeniku. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 12 (1966), 3/4. 116-126.

Šonje, Branko. Biblioteka samostana sv. Frane u Zadru od god. 1943. do danas. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 5 (1958-1959), 141-142.

ANALIZA SPOMENIČKIH KNJIŽNICA U HRVATSKOJ STANJE U 1992 godini

O važnosti knjige nije potrebno govoriti. O tome dovoljno svjedoči njezina važnost kroz stoljeća, neuništivost duhovnog sjaja, dokumentarnost zapisa, važnost jezika kojim je pisana te brojna istraživanja vezana uz kulturnu sredinu u kojoj je knjiga nastala. Stoga ne bi trebala čuditi pažnja koja se posvećuje, ili bolje reći, koja bi se trebala posvetiti spomeničkim knjižnicama, odnosno zbirka koje sadrže stare i vrijedne knjige. Iako je teško dati točnu definiciju spomeničkih zbirki, prihvaća se mišljenje da su to one koje u većem dijelu sadrže staru građu reprezentativnu za svjetsku i nacionalnu kulturu, stara djela od važnosti za pojedine regije, krajeve ili uža područja, djela bitna za osobu ili povijesni događaj, te sve veće ili manje zbirke i kolekcije djela znanstvenog, kulturno-umjetničkog ili nekog drugog karaktera koja svojom rijetkošću i starinom predstavljaju važan instrumentarij za rad. Ovisno o stupnju vrijednosti, spomeničke knjižnice dijelimo na one svjetskog, nacionalnog, regionalnog, teritorijalnog značaja, te one s građom minimalne vrijednosti, iako kao cjelina doprinose vrijednosti ambijenta. Knjižnica može biti zaštićena kao integralan spomenik kulture zajedno sa zgradom, ili knjižnica zasebno, odnosno dio knjižne zbirke.

Spomeničke knjižnice

Većina spomeničkih knjižnica u Hrvatskoj nalazi se u sastavu vjerskih zajednica (samostana, biskupija), a tek mali broj u sklopu muzeja, arhiva, društava ili kao privatne ostavštine. Dakle, mogu biti u društvenom ili privatnom vlasništvu. Činjenica je da u takovim knjižnicama, odnosno zbirka postoji neprocjenjivo kulturno blago koje se stoljećima čuvalo i prikupljalo. Tako mnoge spomeničke knjižnice sadrže stare i vrijedne knjige od prvorazredne važnosti za hrvatsku kulturu; neke knjige svojim značenjem nadilaze i nacionalne granice, a pojedine su i svjetski unikati.

Knjižnica je u samostanskom životu oduvijek imala važnu ulogu, pa ih je većina nastala osnutkom vjerskih zajednica, kako to i nalažu pravila reda. Osim vjerskog i dužebrižničkog rada, vrlo je bitna i prosvjetiteljska djelatnost svećenika, tako da su to bili centri pismenosti i kulturnog rada. Također se velika pažnja posvećivala i glazbenoj kulturi, pa su u samostanskim knjižnicama brojne i muzičke zbirke starih knjiga. Vrlo često su u okviru samostana djelovali skriptoriji (prepisivačka središta) gdje je njegovana pisana riječ. Kasnije su u mnogim samostanima otvorene gimnazije za svećenike, a potom je često otvaran i studij teologije, filozofije, moralke, retorike... Ponegdje su u okviru samostana djelovale i pučke škole za građansku djecu. Sigurno je da se takova djelatnost i kulturno prosvjećivanje odrazilo i na knjižni fond samostanskih knjižnica. Tako je osim knjiga vjerskog sadržaja uvrštena i društveno-humanistička literatura.

Rezultati ankete

Prema istraživanju koje je provela Razvojna služba Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Hrvatskoj postoje 93 značajnije spomeničke knjižnice, uključivši i knjižnice koje su potencijalni imaoi stare i rijetke građe, a posjeduju knjige od nacionalne važnosti pa čak i europskog i svjetskog ranga. Potrebno je naglasiti da postoje velike razlike u veličini, stanju, opremljenosti i dostupnosti tih knjižnica u Hrvatskoj. No zbog poteškoća u prikupljanju podataka, uspostavi kontakata, zbog trenutne situacije u zemlji i nesređenosti samih knjižnica, ove podatke treba uzeti uz ogradu, odnosno kao početni korak u sistematiziranju podataka o spomeničkim knjižnicama. Kako s nekim knjižnicama nismo mogli uspostaviti kontakt, uzeti su podaci anketnog ispitivanja iz 1988/89. ili podaci iz službenih publikacija o ustanovi.

Anketom su obrađene 93 spomeničke knjižnice u Hrvatskoj, sa ukupnim fondom od 1.553.661 svezaka i 1.671 inkunabulom.

Analizom su uključene oštećene knjižnice, kao što su knjižnice Franjevačkih samostana u Kostajnici, Vukovaru, Iloku, Čuntiću, Karinu. Potpuno je uništen fond knjižnice Franjevačkog samostana Čuntić sa oko 3.000 svezaka. Knjižni fond Franjevačkog samostana u Vukovaru bio je pohranjen na različitim mjestima u samostanu. Ne zna se koliki dio je uništen, no svakako je nešto stradalo jer je samostan gotovo do temelja porušen. Knjižni fond iznosio je oko 17.000 svezaka, među kojima 6 inkunabula, 200 knjiga iz 16-sr. i oko 10-000 knjiga iz 17-pol.19.sl. Prema informacijama knjižnica Franjevačkog samostana u Iloku nije oštećena. No samostan je tri puta pretraživan, pa su vrijedne stvari vjerojatno odnesene. Fond je iznosio oko 4.000 knjiga. Posebnu vrijednost imale su 4 inkunabule i 18 rukopisa. Franjevački samostan u Karinu je okupiran, fratri prognani. Nema podataka za knjižni fond.

U obradu nisu uvrštene naučne knjižnice u Hrvatskoj te Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, gdje je pohranjen bogat fond spomeničke građe inkunabule, rukopisi, zavičajne zbirke, stare i rijetke knjige, specijalna građa... Od naučnih knjižnica, ističu se Mornarička biblioteka spomeničke važnosti s oko 18.000 sv. knjiga u sastavu Naučne biblioteke u Puli, spomenički fond Naučne biblioteke u Puli, spomenički fond Naučne biblioteke u Dubrovniku sa 13.000 Sv. i 77 inkunabula te Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Zbirka stare i rijetke građe koja sadrži 186 inkunabula, 5.111 rukopisa...

Pojedine spomeničke knjižnice bogate su fondom knjiga: Knjižnica "Juraj Habelić", Zagreb (120.000 sv.); Franjevačka knjižnica, Makarska (70.000 sv.); Knjižnica Riječko-Senjske Nadbiskupije, Rijeka (70.000 sv.); Knjižnica Franjevačkog samostana "Mala Braća", Dubrovnik (65.500 sv.); Bibliotheca Metropolitana, Zagreb (65.000 sv.); Knjižnica Franjevačkog samostana. Sinj (40.000 sv.); Biblioteka "Ivan Paštrić", Split (35.000 sv.)...

Pojedine su izuzetno vrijedne po broju inkunabula: Bibliotheca Metropolitana, Zagreb (241); Knjižnica Dominikanskog samostana, Dubrovnik (239); Knjižnica Franjevačkog samostana "Mala Braća", Dubrovnik (206); Knjižnica Franjevačkog samostana na Košljunu (100); Knjižnica Franjevačkog samostana Sv. Frane, Zadar (100); Knjižnica Dominikanskog samostana, Hvar (73)...

Što se tiče rukopisne građe, ona je popisana u 51 spomeničke knjižnice sa ukupnim fondom od 8065 rukopisa. Bogatstvom rukopisnog fonda izdvajaju se slijedeće knjižnice: Knjižnica "Mala Braća", Dubrovnik (2.106 rukopisa); Knjižnica Franjevačkog samostana. Slavonski brod (1.000 rukopisa); Biblioteka teologije, Split (5 m polica rukopisa); Bibliotheca Metropolitana, Zagreb (550 rukopisa); Kaptolska biblioteka, Trogir (376 rukopisa); Biblioteka Dominikanskog samostana, Dubrovnik (236 rukopisa); Knjižnica Franjevačkog samostana, Omiš (220 rukopisa); Knjižnica Franjevačkog samostana. Makarska (200 rukopisa)...

Građa iz razdoblja od 16. do polovine 19. st., koja se ubraja u staru i rijetku građu, kompletno je popisana u 39 knjižnica, a u još 8 knjižnica popisana je građa iz pojedinih stoljeća. Bogatim fondom starih knjiga posebno se izdvajaju slijedeće knjižnice: Bibliotheca Metropolita, Zagreb (47.800); Biblioteka Zavoda za povijesne znanosti, Dubrovnik (28.000); Biblioteka "Ivan Paštrić", Split (19.000); Knjižnica Dominikanskog samostana, Dubrovnik (10.585); Knjižnica Franjevačkog samostana. Zaostrog (8.000); Biblioteka teologije, Split (4.826); Knjižnica Franjevaca Konventualaca, Split (4.714); Biblioteka "Sakralna baština", Senj (3.702); Knjižnica Franjevačkog samostana. Našice (3.500); Knjižnica Franjevačkog samostana, Čakovec (3.000); Knjižnica Franjevačkog samostana. Sinj (2377); Knjižnica Franjevačkog samostana. Rab (1.900); Biblioteka S.Š. "P.R. Vitezović", Senj (1.731); Knjižnica Franjevačkog samostana na Puljudu, Split (1.450)...

U pogledu specijalne građe, spomeničke knjižnice vrlo često posjeduju glazbenu zbirku, geografsku, pisma i razglednice te arhivsku zbirku (najčešće o postanku i razvoju ustanove, te povijesne dokumente bitne za grad, odnosno regiju).

Od 93 spomeničke knjižnice u Hrvatskoj, 49 je registriranih u regionalnim zavodima za zaštitu spomenika, a još 10 je registrirano u sastavu samostana. Njihovo dosadašnje slanje i sredenost ovisilo je uglavnom o interesu odgovorne

osobe ustanove prema knjižnoj zbirci. tako da su u velikom broju slučajeva knjižnice ne samo nesređene i nedostupne, nego i bez prostora i polica. U 25 knjižnica potrebno je osigurati, odnosno proširiti prostor za knjižnicu uključivši i nabavku polica, a još pet knjižnica traži nabavku polica, odnosno ormara.

Inventarna knjiga postoji u 26 knjižnica, a u 14 tamo gdje je popisana samo stara građa. Vidljivo je da je u 75 posto knjižnica potrebno popisati knjige, a time i stručno urediti knjižnice. Građa je najčešće raspoređena po starosti, formatu, abecedno i po struci.

Imajući u vidu 9 knjižnica posjeduje kompjutersku opremu a dvije imaju mogućnost korištenja kompjuterske opreme. Također su spremne poslati svoje ljude na stručno usavršavanje te su zainteresirane za korištenje CROLIST-a programa za kompjutersku obradu knjižne i neknjižne građe. Još 20 knjižnica je zainteresirano za kompjuterizaciju. Od spomenutih 9 knjižnica, bibliotekar jedne (Teologija u Splitu) završio je tečaj, te se započelo s primjenom CROLIST-a u knjižnici.

Od 93 knjižnice njih 16 ima stalno radno vrijeme_(tj prosjeku 4-5 sati dnevno), dok su ostale otvorene prema dogovoru s korisnicima. Građa se najčešće koristi unutar zgrade, a posudba izvan knjižnice moguća je samo uz dopuštenje.

Osoblje koje povremeno ili stalno radi u knjižnici ima VSS, uz izuzetak pomoćnika - studenta. U 42 knjižnice povremeno ili po potrebi rade po 1-2 čovjeka u knjižnici i to 7-10 sati tjedno. U pet knjižnica rade stalno zaposlene osobe sa punim radnim vremenom (42 sata tjedno), a nad jednom privatnom postoji stalni nadzor.

Ljudi koji se brinu za spomeničke knjižnice uglavnom imaju visoku stručnu spremu, ali nemaju stručno bibliotekarsko obrazovanje. Na uređivanju mnogih knjižnica svojim savjetima i stručnom pomoći uvelike su pridonijeli prof. Šime Jurić i pater Vatroslav Frkin.

Iako je u najvećem broju spomeničkih knjižnica potrebno osnovno uređenje, ipak postoje i one knjižnice koje se već uvelike uređuju i gdje se planira otvorenje za javnost:

Knjižnica Franjevačkog samostana, Cernik
Knjižnica Samostana Sv. Frane, Cres
Knjižnica Franjevačkog samostana, Kloštar Ivanić
Knjižnica Franjevačkog samostana, Krapina
Knjižnica Franjevačkog samostana, Samobor
Knjižnica Franjevačkog samostana, Slavonski Brod

Otvorene su za javnost:

Knjižnica Franjevačkog samostana, Bjelovar
Biblioteka "Mala Braća", Dubrovnik
Biblioteka Historijskog arhiva, Dubrovnik
Knjižnica Dominikanskog samostana, Dubrovnik
Biblioteka "GA Martinuzzi" (Narodni muzej), Labin
Knjižnica Franjevačkog samostana, Makarska
Knjižnica Franjevačkog samostana, Našice
Knjižnica Franjevačkog samostana na Čokovcu, Pašman
Biblioteka Stancovichiana (Zavičajni muzej), Rovinj
Biblioteka "Sakralna baština*", Senj
Biblioteka S.Š. "P.R. Vitezović", Senj
Knjižnica Franjevačkog samostana, Sinj
Knjižnica Franjevačkog samostana Poljud, Split
Biblioteka "Ivan Paštrić", Split
Biblioteka Teologije, Split
Biblioteka Garagnin-Fanfogna (Muzej grada). Trogir
Knjižnica Franjevačkog samostana Sv. Mihovila, Zadar
Knjižnica Katehetskog salezijanskog centra, Zagreb
Znanstvena knjižnica "Juraj Habelić", Zagreb
Bibliotheca Metropolitana. Zagreb

Zaključak

Nesređene knjižnice mrtav su kapital, a ljudsko znanje stoljećima prikupljano, nedostupno je i neiskorišteno. Mnoge takove stare i vrijedne knjige nisu zaštićene na odgovarajući način, ili uopće nisu zaštićene. Stoga bi bilo nužno osigurati prikladan smještaj i zaštitu najvrednije građe, a zatim i prostor za rad same knjižnice. Vidljivo je da su neophodne stručno obrazovane osobe koje bi prionule na sređivanje Spomeničkih knjižnica, izradu popisa i kataloga. Potrebno je registrirati knjižnice kao spomenik kulture, organizirati restauraciju najvrednije građe, a kao krajnji cilj otvoriti knjižnice za javnost te raditi na njihovom održavanju i unapređivanju.

Ovi znameniti spomenici kulturnog identiteta koji nadživljavaju civilizacije i prenose kroz generacije sve ono što ljudska duša i um imaju reći, zaslužuje da im se posveti dužna pažnja u materijalnoj zaštiti, a zatim i da se omogući pristup javnosti u knjižnice.

Kao prvi korak izrađena je ova analiza stanja spomeničkih knjižnica, kako bi se dobio uvid u opće stanje te su uspostavljeni kontakti sa doličnim knjižnicama. Također je Ministarstvu prosvjete i kulture upućen zahtjev da se razmotri status i način financiranja spomeničkih knjižnica.

U regionalnim zavodima registrirane su slijedeće spomeničke knjižnice:

Biblioteka "Ivan Paštrić" u sastavu Nadbiskupijskog sjemeništa u Splitu
Knjižnica Franjevačkog samostana na Trsatu, Rijeka
Knjižnica Dominikanskog samostana "Hijacint Bošković", Zagreb

Zahtjeve za registraciju predali su:

Knjižnica Franjevačkog samostana, Virovitica
Biblioteka Giseppina Martinuzzi u sastavu Narodnog sveučilišta, Labin

Edukaciji za uvođenje CROLIST-a prisustvovali:

Biblioteka Teologije, Split

Dogovori za edukaciju sa slijedećim knjižnicama:

Knjižnica Franjevačkog samostana, Požega
Znanstvena knjižnica "Juraj Habelić", Zagreb

U stanju preuređivanja nalaze se slijedeće knjižnice:

Knjižnica Franjevačkog samostana, Cernik
Knjižnica Franjevačkog samostana, Kraj, Pašman
Knjižnica Franjevačkog samostana, Kloštar Ivanić
Knjižnica Franjevačkog samostana, Korčula (obnova cijelog samostana, pa tako i knjižnice)
Knjižnica Franjevačkog samostana, Omiš

Zbog vidljive potrebe za ujednačavanjem obrade Stare građe. Nacionalna i sveučilišna biblioteka organizira seminar "Standardiziranje katalogne obrade stare i rijetke tiskane građe", koji će se održati u prostorijama NSB-a, u vremenu od 10-11.12.1992.

DRAGUTIN KATALENAC (Osijek)

SPOMENIČKE KNJIŽNICE U RATU
slavonsko-baranjsko iskustvo

Knjižnice u svojoj biti ispoljavaju dvostruku prirodu, s jedne strane one kao osnovne institucije kulture predstavljaju svjedočanstvo i zalag kulturne samobitnosti, opstojnosti i prisutnosti pojedinaca i naroda na određenom prostoru, a naročito njihovih kulturnih i civilizacijskih vrijednosti i dosega, a s druge strane one su i mjesta prožimanja i susretanja raznorodnih kultura, tradicija i civilizacija, ideja i mišljenja, dodirne točke njihovog miješanja, mostovi spajanja i otvorena vrata težnje za prihvaćanjem vrijednosti drugih kultura i tradicija, iskustava i dostignuća.

Knjižna je građa, stoga, kao izraz i svjedočanstvo ljudskog stvaralaštva nezaobilazan sastavni dio ukupne svjetske kulturne baštine, te je kao građa od zajedničkog općeg interesa definirana kao potrebno kulturno dobro.

Upravo zbog ovih značajki knjige i knjižnice često su kroz povijest bile predmet namjernog uništavanja. Mnogobrojni su primjeri njihovog uništavanja u oružanim i ratnim sukobima. Knjige su oduvijek dijelile sudbinu svojih tvoraca, pa kada su "pucale ljudske kosti", izgarale su na lomačama i knjige i knjižnice. Namjerno uništavanje knjiga naročito je dolazilo do izražaja u osvajačkim ratovima u kojima su osvajači zauzimajući tuđa područja, među ostalim nastojali uništiti i svaki pomen kulturnog i drugog prisustva autohtonih naroda, pri čemu su u pravilu prve stradavale.

I u ratu u Hrvatskoj neprijatelj je među mnogobrojnim uništenim, razorenim ili oštećenim spomenicima kulture i kulturnim ustanovama naročito često napadao i uništavao knjižnice, imajući na umu upravo dvostrukost njihove prirode kao čuvara i svjedoka hrvatske kulture, ali i mjesta njezine najveće otvorenosti i uklopljenosti u europsku i svjetsku kulturu.

U ratnom vihoru uništene su mnogobrojne narodne knjižnice, knjižnice osnovnih i srednjih škola, fakulteta, znanstvenih ustanova, te vrijedne spomeničke knjižnice. Pojedine su izgorjele do temelja s cjelokupnim fondovima i opremom, pojedine su teško oštećene i onespobljene za redovnu djelatnost. Naročito su teško stradale knjižnice istočno-slavonskog i dalmatinskog područja, među kojima i spomeničke knjižnice s knjižnim fondovima neprocjenjive vrijednosti.

Činjenica ratnih razaranja, bombardiranja i namjernog uništavanja paljenjem, granatiranjem ili miniranjem spomeničkih i drugih knjižnica u ratu u Hrvatskoj, bezobzirnost i nemilosrdnost, te barbarizam napadača koji je pokazao posebno prema knjigama i knjižnicama, nepojmljiv je i teško objašnjiv. Podsjetimo se, da se sve ovo radilo i radi i u ime, tobožnjeg očuvanja kontinuiteta, nekadašnje SFR Jugoslavije i na temelju njenih pravnih normi, tj. u ime države koja se javno ponosila svojom pripadnošću najnaprednijem dijelu svjetske zajednice, a koja je ne samo ratificirala najznačajnije međunarodne dokumente o zaštiti kulturnih dobara u slučaju ratnih sukoba¹, već je i donijela i jednostranu Deklaraciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (20. studenog 1954. god.) obvezujući se dodatno pred svjetskom javnošću u pogledu brige i čuvanja spomenika kulture, pa tako i knjižne građe i knjižnica u mogućim ratnim sukobima.

¹ (tzv. Haška konvencija ili Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. godine ratificirana 28. prosinca 1955.god. u kojoj se između ostalog u članu 19. stav I. izričito navodi:

"U slučaju oružanog sukoba, koji nije međunarodnog karaktera i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih Strana Ugovornica, svaka od Strana u sukobu biće obavezna da primenjuje bar one odredbe ove Konvencije koje se odnose na poštivanje kulturnih dobara."

Brguljan, V. Međunarodni sistem zaštite kulturnih i prirodnih dobara.)

STANJE SPOMENIČKIH KNJIŽNICA SLAVONIJE I BARANJE PRIJE RATA

Prije izbijanja rata na području Slavonije i Baranje djelovalo je petnaestak spomeničkih knjižnica u sastavu vjerskih, znanstvenih, muzejskih i drugih ustanova, te privatnom vlasništvu², dok su u većem broju ostalih knjižnica, narodnih i školskih, postojali također značajni fondovi spomeničke građe, organizirani kao posebne zbirke.

Dio navedenih knjižnica, a to su, pretežno one u sastavu franjevačkih samostana, tj. njihovi vrijedni knjižni fondovi, registrirane su kao pokretni spomenici kulture (O i I kategorija), u cjelini ili djelomično stručno sređene i obrađene S građom pohranjenom u odgovarajućim prostorima; za dio knjižnica i njihovih fondova ovaj postupak bio je u tijeku, dok su o ostalim knjižnicama postojali tek osnovni zbirni podaci o sadržaju i stanju fondova, te popisi samo najvrijednije građe (inkunabula i sl.).

Znatan dio spomeničke knjižne građe zbog neodgovarajuće zaštite, nepostojanja osnovnih uvjeta adekvatne pohrane i drugih zahtjeva fizičke zaštite, bio je izložen propadanju, uništavanju, otuđivanju i oštećivanju, tj. bio ozbiljno ugrožen.

U cjelini može se ustanoviti da stanje zaštite spomeničkih knjižnica i spomeničkih knjižnih fondova uopće nije bilo zadovoljavajuće - kako u pogledu provođenja svih potrebnih mjera administrativne, tako i osiguravanja svih zahtjeva cjelovite fizičke zaštite građe.

RAT I KRITIKA POSTOJEĆEG SUSTAVA ZAŠTITE

Iznenadnost i brutalnost ratnih operacija. Činjenica da su pri samom početku i eskalaciji ratnih razaranja prve stradale upravo knjižnice (npr. u Vinkovcima, Slavonskom Brodu, Zadru, Dubrovniku i dr.), dok su druge poslale stalna meta neprijateljskih napada (npr. spomeničke knjižnice grada Vukovara), u znatnoj je mjeri poništila skromne dosege prijeratnih priprema na sprječavanju uništavanja i zaštiti spomeničkih knjižnica i njihove građe, te otežala provođenje i osnovnih zaštitnih djelatnosti.

Postojeći Sustav, gledan iz perspektive slavonsko-baranjskih ratnih iskustava, pokazao se i u svom normativno - stručnom, tj. zakonskom kao i u organizacijskom, te neposredno operativnom dijelu nedostatnim, neprimjerenim nastaloj situaciji, a tromim i nemoćnim pri organizaciji djelotvorne zaštite i/ili evakuacije ugrožene građe ili brzom spašavanju i sanaciji oštećene građe. Ograničavajući se tek na bitna područja djelovanja u pripremama na sprečavanju katastrofa i uništavanju knjižnica i njihovih fondova, a koja bi se trebala provoditi sustavno, a ne samo kao prevencija od mogućih posljedica ratnih razaranja - kritički se može, u odnosu na prije rata usposavljen sustav zaštite u Republici Hrvatskoj i njegovo ostvarenje na području Slavonije i Baranje, uz neposredna iskustva na zaštiti spomeničke knjižne građe na području regije u ratu, ustanovili slijedeće:

1. PODRUČJE SUSTAVA ADMINISTRATIVNE GRAĐE

(koje čini sustav općih i posebnih pravnih propisa, normi i odredbi, te na njihovom temelju izvedenih stručnih pravilnika, principa i preporuka, kao i ustanove i stručne službe nadležne za njihovo provođenje i njihove aktivnosti)

¹ Knjižnice franjevačkih samostana u Cerniku, Našicama, Požegi, Osijeku, Slavonskom Brodu, Vukovaru, Iloku (Šarengard), knjižnica Kapucinskog samostana u Osijeku. Biskupije đakovačke i srijemske i Visoke bogoslovne Škole u Đakovu, knjižnica Srpske pravoslavne crkvene opštine u Vukovaru, knjižnica manastira sv. Nikole kraj Orahovice (pohranjena u Pakracu), knjižnica obitelji Brlić u Slavonskom Brodu, stara profesorska knjižnica Gimnazije u Požegi.

Postojeća zakonska i stručna regulativa koja se odnosi na pitanja zaštite knjižne građe kao npr:

- Zakon o bibliotečnoj djelatnosti i bibliotekama,
- Zakon o zaštiti spomenika kulture.
- Pravilnik o evidentiranju bibliotečne građe koja ima svojstvo spomenika kulture,
- Pravilnik o načinu korištenja bibliotečne građe koja ima svojstvo spomenika kulture,
- Principi čuvanja i zaštite građe u bibliotekama, u kojima se tek marginalno razmatra i pitanja zaštite (spomeničkih) knjižnica i (spomeničke) knjižne građe u slučaju ratne opasnosti. Posebno nedostaju upute i preporuke u pogledu evakuacije građe, postupanje s oštećenom građom pri raznim vrstama oštećenja i za različite vrste građe i materijala i dr.

Iako su, dakle, postojeća zakonska rješenja i na njihovim temeljima izvedena stručna pravila očito manjkava, u praksi se nisu ni u ovome, znatno suženom obliku u cjelini i dosljedno primjenjivala. Znatno dio spomeničkih knjižnica i spomeničkih knjižnih fondova nije bio ni osnovno evidentiran sukladno zakonu, nije bio valoriziran, pa shodno tome ni registriran kao spomenik kulture. Za ove, ali i za dio drugih knjižnice ne postoji ni druga posebna dokumentacija (propisi građe, kopije inventarnih knjiga ili katalogu at), kao ni drugi elementi zaštite (mikrofilmovi najvrednije građe i si.).

Nepostojanje osnovne dokumentacije i podataka o fondovima spomeničkih knjižnica s trenutačno privremeno okupiranih područja (knjižnice franjevačkih samostana u Vukovaru i Iloku, knjižnica Gradskog muzeja Vukovar) znatno će otežati postupak rekonstrukcije fondova i povrata opljačkane građe.

Neizgrađen sustav zaštite pratio je i paralelizam ustanova zaduženih za zaštitu (Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, regionalna i općinske matične službe i dr.) bez dublje međusobne koordinacije, jasno razgraničenih nadležnosti i jedinstvenog zajedničkog programa.

2. *PODRUČJE UPRAVLJANJA/MANAGEMENTA I RUKOVOĐENJA SPOMENIČKIM KNJIŽNICAMA I OSIGURAVANJE FINACIJSKE POTPORE ZA PROGRAME PREVENCIJE.*

Većina knjižnica, posebno onih u sastavu vjerskih ustanova ili privatnom vlasništvu nisu imale izrađene ni definirane planove djelovanja u slučaju izbijanja izvanrednih prilika: elementarnih i si. U dijelu knjižnica, koje su djelovale u sklopu državnih i drugih javnih ustanova ovi su planovi formalno postojali, no nakon izbijanja rata oni su se ubrzo pokazali nedjelotvornima, neprimjenjivim i nerealnim, te nikada nisu provedeni.

Razmišljanje o potrebi planiranja za slučaj katastrofa u spomeničkim knjižnicama radi sprečavanja mogućih posljedica kao strateška odluka i trajno djelovanje nije, dakle, u slavonsko-baranjskoj regiji nikada ostvareno kao stručni problem, nego se izražavalo tek kao provedba neobavezne formalne obveze sustava zaštite.

Odnos prema potrebama financiranja zaštitnih aktivnosti, naročito u odnosu na prevenciju je bio izrazito negativan. Trajni izvori financiranja i namjenska sredstva osigurana su tek za potrebe zaštite ugrožene ili oštećene građe (njenu konzervaciju, uvez ili restauraciju), ali ne i za preventivne programe, nabavu i osiguranje potrebnih sredstava i materijala, sređivanje prostora i uvjeta pohrane građe, tj. za financiranje cjelovitog sustava zaštite.

3. PODRUČJE OSIGURAVANJA OPTIMALNIH UVJETA ČUVANJA I POHRANE GRAĐE

Već je ranije istaknuto da je tek dio spomeničkih knjižnica i njihovih fondova bio smješten u prostorijama kojih su mikroklimatski i drugi uvjeti odgovarali zahtjevima optimalnog čuvanja ove građe (usp. Principi čuvanja i zaštite građe u bibliotekama), dok je većina knjižnica djelovala u neuvjetnim prostorijama koje nisu osiguravale ni temeljne zahtjeve pohrane, čuvanja, zaštite i korištenja.

Ulaganje u unapređivanje prostornih uvjeta i smještaja spomeničkih knjižnica i njihove građe nije bilo dio dugoročnih strateških odluka i djelovanja na cjelokupnoj zaštiti ovih knjižnica kao spomenika kulture, već se ono rješavalo pojedinačno u skladu s mjesnim inicijativama i mogućnostima.

Ni jedna knjižnica nije imala ranije dogovorenu i utvrđenu privremenu lokaciju za smještaj, odnosno evakuaciju građe u slučaju ratnih opasnosti s organiziranim i osiguranim potrebnim uvjetima pohrane, čuvanja i konzerviranja građe.

4. PODRUČJE EDUKACIJE STRUČNIH DJELATNIKA

Većina zaposlenih bibliotечnih djelatnika, ne samo u spomeničkim već i u drugim knjižnicama bila je gotovo potpuno neosposobljena za djelovanje na zaštiti spomeničke građe u ratnim uvjetima. Ovo se odnosilo kako na nepoznavanje osnovnih postavki postojećih propisa, pravilnika, preporuka i principa, tj. obrazovanje, osposobljavanje i vježbanje djelatnika u postojećem sustavu, tako i na problem nepostojanja odgovarajućih propisa, pravilnika i uputa za specifičnu problematiku zaštite građe u uvjetima ratnih razaranja (pravila i upute o evakuaciji građe, izradi privremene i priručne dokumentacije, postupci u spašavanju građe i sl.).

Nepoznavanje osnovnih stručnih postupaka u slučaju ratne opasnosti i ratnih uništavanja knjižnog fonda dodatno je negativno djelovalo u pojedinim sredinama djelatvorne - kako u pogledu organizacije preventivne zaštite (priprema za evakuaciju, zaštita najvrijednije građe i dokumentacije i dr.) - tako i na spašavanju građe od posljedica ratnih šteta (usp. Postupci s teško oštećenom ili uništenom građom).

5. PODRUČJE OPREMLJENOSTI OSNOVNIM SREDSTVIMA I MATERIJALIMA ZA ZAŠTITU

Ni spomeničke knjižnice, odnosno njihove matične ustanove, ni druge ustanove i stručne službe zadužene za zaštitu nisu raspolagale osnovnom opremom, sredstvima i materijalima potrebnim za djelovanje na zaštiti u ratnim uvjetima. Naročito je nedostajala oprema i materijali za evakuaciju knjižne građe (sanduci, omotni papiri i sl. materijal), materijali za hitno saniranje nastalih oštećenja (od vatre, vode), pa su se svi problemi morali rješavati priručnim sredstvima.

6. PODRUČJE KOORDINACIJE SURADNIE SA SRODNIM MIESNIM SLUŽBAMA.

Suradnja s mjesnim službama za hitne intervencije u slučaju nesreća (vatrogasna služba, policija, civilna zaštita, služba fizičkog osiguranja objekata i dr.) postojala je samo u dijelu knjižnica s ugrađenim suvremenim automatskim sustavima zaštite (vatrodojavni, proluprovalnički sustavi).

Koordinacija rada i uključivanje i drugih subjekata zaštite (policija, civilna zaštita, poduzeća s raspoloživim skladišnim i drugim prostorima, hladnjače i sl.) u cjelovit sustav zaštite u ratnim situacijama (pismene dozvole za samostalno djelovanje u slučaju izvanrednih prilika, dogovori o korištenju skladišnih i drugih prostora za hitnu evakuaciju građe i dr.) u pravilu nije postojalo i počelo se spontano stvarati tek u ratnim uvjetima.

RATNA ISKUSTVA U ZAŠTITI SPOMENIČKIH KNJIŽNICA I NJIHOVIH FONDOVA

Nedovoljna pripremljenost većine subjekata zaštitnih aktivnosti (knjižnica, tj. vlasnika građe, ustanova i stručnih službi) za djelovanje u ratnim uvjetima i djelotvornu zaštitu od ratnih razaranja, očitovala se već u prvim danima rata, a posebno nakon njegove eskalacije u rujnu 1991. god.

Upravo stoga sve poduzete aktivnosti i mjere zasnivale su se dobrim dijelom na neposrednoj osobnoj i kolektivnoj inicijativi, domišljatosti u pronalaženju rješenja, improvizaciji u korištenju priručnih sredstava, pri čemu se sve odvijalo pod stalnom neposrednom opasnošću kako od napada i uništavanja samih knjižnica i njihovih fondova, tako i za osoblje uvršteno u zaštitne aktivnosti.

U skladu s postojećom situacijom i mogućnostima stečena su bogata iskustva, posebno na pojedinim područjima zaštitnog djelovanja:

1. EVAKUACIJA KNJIŽNICA I KNJIŽNE GRAĐE

Odmah po izbijanju rata organizirana je evakuacija najugroženijih spomeničkih knjižnih fondova u sredinama u kojima su to ratne prilike dozvoljavale (nažalost zbog blokade prometnih pravaca i okupacije gotovo svih pristupa Vukovaru i drugim dijelovima vukovarske općine nije se moglo evakuirati i spašavati vukovarske i iločke spomeničke knjižnice. Pri organizaciji i provođenju evakuacije susretali smo se sa mnogobrojnim problemima koji su zahtijevali posebna rješenja:

- zbog velikog broja građe pohranjene u ugroženim knjižnicama morali smo se ograničavati na djelomičnu evakuaciju tek najvrijednijih spomeničkih cjelina i građe;
- izbor djelomične evakuacije kao jedino izvodljivog rješenja postavio je problem odvajanja posebno vrijednih cjelina u slučajno nesređenim knjižnicama i knjižnicama u kojima nije provedena zakonska valorizacija i spomenička registracija fondova. Građa je selekcionirana na licu mjesta, pa su i mogućnosti previda, krivog odabira ili propusta bile velike. Relevantnost i obuhvat odabrane i odvojene građe uvjetovao je i raspoloživ broj sanduka i druge opreme za evakuaciju;
- zbog nedostatka namjenske opreme građa je za transport smještena u priručnu opremu: vojne sanduke za streljivo, posebno izrađene drvene sanduke i sl.;
- najveći problem predstavljalo je pronalaženje sigurne privremene lokacije i prostora za smještaj građe.

U svim slučajevima evakuacija je izvedena pretežno priručnim sredstvima, bez cjelovite obrade i sve potrebne dokumentacije (građa je samo osnovno propisana, a sanduci osigurani pečatima), dok se mjesto privremenog premještanja građe nije znalo gotovo do polaska. I pored navedenih poteškoća, nespremnosti i neorganiziranosti najvrijednija građa svih dostupnih spomeničkih knjižnica uspješno je smještena izvan područja neposrednih ratnih operacija, te iako su objekti u kojima je ona ranije bila smještena znatno oštećeni, sama je građa u cjelini ostala sačuvana.

/ . MIKROFILMIRANJE GRAĐE

U tijeku ratnih zbivanja mikrofilmirane su knjige inventara svih knjižnica s područja zahvaćenim ratnim operacijama.

3. SANACIJA ŠTETA

U ratnim razaranja počinjene su znatne štete na objektima u kojima su bile smještene spomeničke knjižnice i dijelu njihove opreme. Sve štete prouzročene direktnim ili indirektnim pogocima neprijateljskih granata i raketa sanirane su odmah, neposredno nakon prekida napada, u zatišju između dva napada pri čemu su upotrebljeni raspoloživi priručni materijali i sredstva: plastične folije umjesto prozorskih stakala, te za prekrivanje krovova i saniranje rupa u zidovima daske, panel ploče i dr., radi sprečavanja sekundarnih oštećivanja građe od utjecaja oborinskih voda i drugih atmosferilija, od krađe i sl.

PRIJEDLOZI I SUGESTIJE ZA POBOLJŠANJE SUSTAVA ZAŠTITE

Iako je znatan dio spomeničke knjižne građe s područja dostupnog hrvatskoj vlasti na vrijeme i uspješno spašen i sačuvan, negativna iskustva opominju na potrebu dopune i poboljšanja postojećeg sustava s ciljem otklanjanja uočenih slabosti.

Osnov promjena trebao bi biti u stvaranju svijesti o potrebi neprekidnog djelovanja na preventivnoj zaštiti spomeničke knjižne građe i spomeničkih knjižnica, te ovu problematiku shvatili kao jednu od ključnih za pravilno upravljanje i rukovođenje spomeničkim knjižnicama.

U odnosu na postojeći sustav predlaže se slijedeće:

1. Dopuna i usavršavanje svih postojećih zakonskih propisa radi bolje koordinacije između pojedinih nosilaca zaštitnih aktivnosti, razgraničavanja njihovih nadležnosti, te naglašavanju i propisivanju veće zakonske odgovornosti - kako prema obavezama i dužnostima vlasnika spomeničke građe/knjižnice - tako i prema djelatnosti nadležnih službi.
2. Dopuna sustava stručnih pravila, preporuka i drugih normi ponašanja u slučaju nastanka izvanrednih okolnosti, katastrofa, ratnih opasnosti i sl, s ciljem djelotvorne zaštite ove građe (npr. izrada i donošenje Pravilnika o evakuaciji građe i sl.), kao i izrada preporuka za postupanje s oštećenom građom pri različitim vrstama oštećenja i za različite vrste materijala na svim razinama zaštitnog djelovanja, po uzoru na druge zemlje (usp. Preporuke za restauriranje i konzervaciju arhivske i bibliotečne građe - tzv. "Blaubeurenske preporuke").
3. Unapređivanje i jačanje regionalnih službi zaštite u sklopu regionalnih matičnih službi, te osnivanje radionica za primarnu zaštitu ugrožene bibliotečne građe pri većim regionalnim knjižnicama (Dubrovnik, Osijek, Pula, Rijeka, Split, Varaždin, Zadar i dr.) za potrebe njihovih sredina.
4. Sustavno i trajno djelovanje na edukaciji bibliotečnih djelatnika za rad na zaštiti (spomeničke) bibliotečne građe : Organizacija seminara, stručnih skupova, radionica i sl., izrada stručnih uputa i dr.
5. Ustrajati na provođenju cjelovitih mjera (administrativne i fizičke) zaštite, posebno registracije i valorizacije svih spomeničkih knjižnih fondova/knjižnica u Republici Hrvatskoj kao prioritetnih zadataka, a temeljem izrađenih makro (regija, županija, grad) i mikro programa (knjižnica, spomenička zbirka) i stvaranje jedinstvene evidencije spomeničkih knjižnica/knjižnih fondova Republike s procjenom njihove spomeničke ugroženosti odnosno zaštićenosti.

Literatura

1. BRGULJAN, V. Međunarodni sistem zaštite kulturnih i prirodnih dobara : uvod i zbirka opštih akata. - Zagreb ; Beograd : Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1985.
2. Zbornik radova Prvog savjetovanja o zaštiti bibliotečne građe. - Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982.
3. SMITH R- Disaster Recovery : problems and procedures. // IFLA Journal 18 (1992). 13/24.
4. Upute za zaštitu pokretne kulturne baštine u muzejima i galerijama. - Zagreb : Muzejski dokumentacioni centar. 1991.
- 5- Empfehlungen zur Restaurierung und Konservierung von Bibliotheks - und Archivgut : Blaubeurner Empfehlungen. // Zeitschrift fuer Bibliothekswesen und Bibliographie 39 (1992) 1. I-15.

VATROSLAV FRKIN (Samobor)

RAD U KNJIŽNICAMA HRVATSKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE SVETOG ĆIRILA I METODA

U sastavu gotovo svih naših knjižnica nalaze se samostanski i župni (gdje su župe) arhivi. Upravo je rad na uređivanju nagih arhiva (župnih i samostanskih) prije 20 godina bio uvod za uređivanje knjižnica, otpočelo prije 10 godina.

Nepošteni povod početku mojeg bavljenja i zanimanja za kulturno knjiško blago bilo je druženje s prof. Šimom Jurićem, Naime, moj tadašnji poglavar - provincijal Karlo Kaić naložio mi je da riješim problem nevraćenih knjiga (rara) još iz II. svjetskog rata, koje je pok. p. Inocent Zrinski sakupljao u samostanima Hrvatske franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda za izložbu knjiga, a koja nije nikada održana zbog II svjetskog rata u Hrvatskoj.

Prije desetak godina doznao sam za prof. Jurića, pa sam ga zamolio da mi pomogne u tom poslu, što je on rado učinio i spremno čini to i danas.

Nekako u isto vrijeme bio sam pozvan u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu, gdje se raspravljalo o spomeničkim knjižnicama. Da bi neka knjižnica dobila status spomenika kulture a time i adekvatnu zaštitu, treba od regionalnog zavoda dobiti tu kvalifikaciju.

U dogovoru i uz financijsku pomoć NSB-a počeo sam popisivati 1982. godine knjige Franjevačkog samostana u Klanjcu. Osnovni podaci bili su upisani na karikama, pa je abecednim redom daktilograf pretipkao popis na 167 stranica. Na temelju toga popisa knjižnicu je Regionalni zavod u Zagrebu proglasio spomenikom kulture. 1981. sređen je samostanski i župni arhiv u Klanjcu. Te godine otvoren je i "Zavičajni muzej" u Klanjcu.

1982. sastavljao sam popis knjiga u Franjevačkom samostanu u Našicama od 23.ožujka do 15.srpnja. Popis je načinjen kako su rađene kartice - nasumce, tj- bez obzira na abecedu i godine, a ima 371 stranicu. Na temelju tog popisa knjižnica je registrirana kao spomenik kulture s vrlo visokom ocjenom. Ta knjižnica je 1987. otvorena za javnost. To je prva knjižnica u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji pristupačna javnosti i znanstvenim istraživanjima.

U četiri trezorska ormara smještene su najvrijednije knjige, strane i domaće. Gotovo su sve rijetke knjige, kojima je bilo potrebno, restaurirane i ponovno uvezane. Dio fonda od 1950. godine do danas treba još katalogizirati.

Velik dio našićkih učenika (osmoljetke i srednje škole) dolazio je i dolazi vidjeti knjižnicu i slušati o njoj. Također pišu đaci svoje seminarske i diplomske radnje. Nadamo se da će se i profesori više priključiti i rabiti originalna djela hrvatskih pisaca iz razdoblja od 17-20 st.

1987. godine tiskan je Zbornik radova o knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama. U pripremi su radovi na otvaranju muzeja sakralne umjetnosti, čine bi se povećao interes Našicama i gostiju koji dolaze u Našice.

1985 godine u Slavanskom Brodu pomagali su na popisivanju knjiga prof. Antun Djamić i o. Mijo Hrman. Taj popis ima 580 str. Knjižnica je dobila kategorizaciju (1985.) na temelju ovog popisa. Rijetke knjige su smještene u pet trezorskih ormara, a ostale kao i u Našicama složene su po stoljećima. Rijetki fond je restauriran. Predstoji katalogizacija i još mnogo rada.

Iste godine, tj. 1985. sačinio sam s o. Anđelkom Rakhelom popis rijetkih knjiga Franjevačkog samostana u Jaski, popis ima 24 stranice. Prije par godina ovu smo knjižnicu preselili u Samobor, jer smo samostan u Jaski predali na korištenje ocima cistercitima. Knjižnica je ušla u sastav Samoborske franjevačke knjižnice.

1987 godine je prof. Antun Djamić načinio cjelovit popis knjiga Franjevačkog samostana u Ivanić Kloštru, popis ima 348 stranica. Knjižnica je zaštićena kao spomenik kulture. Ima jedan trezorski ormar. Smještena je u neadekvatnim prostorima, pa su u toku pripreme gradnje nove zgrade u kojoj bi bila smještena knjižnica.

1987 godine s profesorom Antunom Djamićem popisao sam sve rijetke knjige (strane i domaće) u Franjevačkom samostanu u Slavonskoj Požegi, popis ima 82 stranice. Rijetke knjige smještene su u trezorske ormare.

Knjižnica Franjevačkog samostana u Samoboru sastavljena je od četiri samostanske knjižnice. U njezin sastav ulaze, uz knjige samog samoborskog samostana, knjige iz Brdovca (u 98 st.), Sv. Leonarda (iz 18-st.) i iz Jaske (od prije nekoliko godina). Iako je za ovaj fond, vrlo vrijedan, 1988. godine dobijena kategorizacija spomenika kulture, nakon predaje popisa rijetkih knjiga (na 31 stranici). Bogata je rijetkim slovenskim knjigama, jer su četiri spomenuta samostana, bila u sastavu Hrvatsko-slovenske franjevačke provincije do 1900 godine. Sada je u toku katalogizacija. Nadam se da te kroz par godina biti otvorena za javnost. što nam je i želja.

1988 godine uz pomoć prof. Šime Jurića i o. Kazimira Djurmana napravljen je "Popis rijetkih knjiga Franjevačkog samostana u Varaždinu". Popis ima 84 stranice. To je najveća i najvrednija knjižnica Franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda. Dobila je kategorizaciju od Regionalnog zavoda u Zagrebu, po čemu je ubrojena među spomenike kulture.

Franjevačka knjižnica na Trsatu je 1988. popisana, tj. popisane su rijetke knjige. Taj popis ima 88 stranica. Tek ove je godine, tj. 1992. dobila od Riječkog regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture spomeničku kategorizaciju. Knjižnica ima 4 trezorska ormara punih rijetkih knjiga. Trebalo bi još toliko trezorskih ormara za smještaj i zaštitu ostalog fonda koji je izdvojen. Predstoji uređenje, tj. uređenje zgrade za smještaj knjižnice. kako bi bila pristupačna znanstvenom i kulturnom svijetu.

1989 godine prof. Antun Djamić učinio je "Popis rijetkih knjiga Franjevačkog samostana u Krapini", popis ima 30 stranka. Na temelju toga popisa knjižnica je proglašena spomenikom kulture. Uređena je, tj. smještena je u adekvatnu novouređenu prostoriju. Rijetke knjige smještene su u posebnu prostoriju u 3 trezorska ormara. U toku je katalogizacija.

S o. Miljenkom Holzleitnerom 1989 god. sačinio sam "Popis inkunabula i ostalih rijetkih knjiga Franjevačkog samostana u Cerniku". Na temelju toga popisa Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku daje knjižnici kategorizaciju spomenika kulture. Zahvaljujući upornosti sadašnjeg poglavara samostana u Cerniku, krilo samostana predviđeno za smještaj knjižnice uređeno je uz pomoć novogradiške općine i prije mjesec dana knjižnica je svečano otvorena. Trebat će više godina rada da se sastavi katalog.

Boraveći jedno vrijeme 1989. godine u Zemunu, sačinio sam popis rijetkih knjiga u tom našem samostanu. Taj popis ima 14 stranica. On bi bio dostatan da Beogradski regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture ovu knjižnicu zaštititi kao spomenik kulture, jer to i zavređuje. Doći će i za to vrijeme.

Franjevački samostan u Osijeku ima vrijedan stari knjižni fond. Na temelju predočenog popisa "Rijetke knjige Franjevačkog samostana u Osijeku", sačinjenog 1990. godine knjižnica je proglašena spomenikom kulture. Nadamo se da će nakon ratnih razaranja grad Osijek naći sredstva da zaštiti ovaj fond i učiniti sve kako bi bio pristupačan široj znanstvenoj javnosti. Popis rijetkih knjiga ima 55 stranica.

Da bi karlovačka knjižnica dobila dostojnu valorizaciju kao spomenik kulture, načinio sam 1990 godine "Popis rijetkih knjiga u Franjevačkom samostanu u Karlovcu". Popis sadrži 44 stranice. Na temelju toga popisa proglašena je knjižnica spomenikom kulture. Kada će, zbog ovih ratnih razaranja doći na red njezino uređenje, teško je reći.

O. Miljenko Holzleitner je sastavio 1990 "Popis rijetkih knjiga Franjevačke knjižnice u Čakovcu", popis ima 24 stranke. Knjižnica je proglašena spomenikom kulture, a rijetke knjige smještene su u 2 trezorska ormara prošle godine, u jesen. Uređenje knjižnice tek predstoji.

Prije nekoliko godina p. Miljenko Holzleitner saslavio je "Popis rijetkih knjiga u knjižnici Franjevačkog samostana u Subotici", popis je na 15 stranica. Knjižnica u

Subotici nije zaštićena kao spomenik kulture, iako ima sve kvalitete da to uskoro bude.

Nedavno je predložen "Popis knjiga Franjevačkog samostana u Virovitici" Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku. Uskoro će i ova knjižnica biti uvrštena u popis spomenika kulture. Na taj način bit će i ona zaštićena i otpočet će njezino osposobljavanje kako bi mogla služiti znanstvenim istraživanjima.

Fila Bekavac Lokmer (Rijeka)

SREĐIVANJE I REGISTRACIJA KNJIŽNICE BISKUPIJA SENJSKE I MODRUŠKE U SENJU (problemi, iskustva, zapažanja)

Senj je jedan od najstarijih hrvatskih gradova. žarište hrvatske kulture i narodnog duha (Senjska ploča iz XII. stoljeća). Sjedište biskupije već je u V. stoljeću, koja se obnavlja u XII. stoljeću - 1169. godine.

Senjski biskupi glagoljaši su s papinskom potvrdom uporabe staroslavenskog jezika i glagoljskih knjiga u bogoslužju i životu senjske crkve iz 1248. godine.

U Senju već 1233. god. djeluju javni notari, a senjski Kaptol dobiva i pravo pečata 1392. god. što i koristi sve do 1741. godine. Osim institucija javnih notara, djeluju i privatni notari koji sastavljaju isprave na hrvatskom jeziku i glagoljicom. Tu djeluju i glagoljaši-autori i prepisivali knjiga liturgijske uporabe (Psaltir iz knjižnice kneza Lobkovicica iz 1359 god., Vrbnički misal iz 1456.godine).

Iz te tradicije izrastao je i krug senjskih popova glagoljaša koji su prevodili, priređivali i tiskali u Senju glagoljskim pismenima, a staroslavenskim i hrvatskim čakavskim jezikom od 1494. godine MISAL, do 1508. godine niz knjiga liturgijske uporabe, priručnika za svećenike i nabožnog sadržaja. Ovim popovi glagoljaši senjskoga kruga uspijevaju sačuvati hrvatski narodni duh, kršćanski i europski biljeg hrvatske kulture u vrijeme općeg rasapa hrvatskog državnog i nacionalnog proslora i bića (bitka na Krbavskom polju 1493.god.).

Biskupija senjska i biskupija modruška ujedinjuju se 1617. god. u osobi jednog biskupa i nastavljaju život kao senjsko-modruška biskupija. Potkraj XVII. stoljeća oslobađa se Lika od Turaka, povećava se teritorij biskupija. Dolazi do relativnog blagostanja koje se očituje i u povećanju broja knjiga.

Već od kraja XVIII. stoljeća staroslavenski jezik u liturgiji ovih biskupija dobrim je djelom zamijenjen hrvatskim jezikom "ščavetom". Početkom XIX. stoljeća biskup Ježić osniva sjemenište, biskup Ožegović ilirac i preporoditelj obnavlja gimnaziju 1839. godine, a 1857. godine osniva odgojni zavod "Ožegovićianum". Nastankom tih zavoda uskoro nastaju i njihove knjižnice.

U Senju se obnavlja potkraj XIX. stoljeća izdavačka i tiskarska djelatnost. Započinju radom 1874. god. tiskare, od kojih je najpoznatija Huberta Lusterica, koje tiskaju i izdaju brojna djela kapitalne vrijednosti za hrvatsku kulturu i život (Kranjčević : Bugarkinje 1885, Lochner : Gramatika engleskog jezika 1889, Engleska čitanka 1889, i Engleski rječnik 1906, Babić:Pomorski rječnik 1901, itd.).

Ratna razaranja 1943. i 1945. pretvaraju grad Senj u ruševine. Teško stradavaju crkvene ustanove, mnogi svećenici u ratu su ubijeni i pretjerani. Između naleta aviona narod i svećenici spašavaju iz ruševina crkveni inventar, arhiv, knjižnice, sakrivaju ili i u grobnicama ispod katedrale i na gradskom groblju.

Komunistički režim nakon tzv. "oslobođenja" oduzima crkvene zgrade koje nisu u ratu uništene. Svećenici bivaju suđeni, zatvarani i onemogućavani u radu, a narod dobro zaplašen. Popovi glagoljaši predvođeni biskupom, također glagoljašem, s preostalim narodom u Senju spašavaju i nastoje sačuvali vjerske, moralne i nacionalne svetinje grada i Hrvatske: crkve, spomenike kulture i nacionalnog identiteta, među njima i knjige. Kada boljševički inkvizitori iz gimnazijske knjižnice izbacuju knjige tiskane posebno na njemačkom i talijanskom ili sadržajem neprihvatljivim novom režimu, đaci dojavljuju a starci i žene košarama sakupljaju i nose u skladište zgrade u kojoj je biskupiji bilo dozvoljeno smjestiti se. Te prognane knjige generacijama Senjana postaju personifikacija progonstva hrvatskoga narodnog duha, posebno napadnutog u ovom hrvatskom kraju. One su nijemi svjedok egzodusa autohtonog stanovništva Senja i podvelebitja do te mjere da se gotovo izgubio čakavski izričaj u gradu Senju, a Podgor je potpuno opustilo).

Godine 1969. biskupsko sjedište iz Senja prenosi se u Rijeku. U Senju, gdje je Crkva u međuvremenu uspjela otkupiti vlastite ruševine uz katedralu i sagraditi nešto više prostora, ostaje smješteno opsežno blago velikog vjerskog i nacionalnog značenja. Čuvanje i sređivanje posebno arhiva i biblioteke ostaje briga i preokupacija uglavnom starih popova glagoljaša koji nisu imali srca napustiti Senj i njegovu baštinu. Takva časna starina bio je i pop Vlado Kraljić, koji iako već u godinama, započinje sređivati arhiv. Za knjižni fond koji je neprestano rastao donacijama, a posebno nakon liturgijske reforme II vatikanskog sabora, nije imao snage niti vremena sam što učiniti. Bio je, istina, zadovoljan da se taj fond nalazi pod vlastitim krovom, zaštićen, ali potpuno neupotrebljiv. Zato je obilazio stručne institucije. Naučnu biblioteku u Rijeci, molio i uvjeravao, a zbog političkih razloga (nakon 1971.god.) kao i zbog nezainteresiranosti stručnjaka u matičnoj službi, ostao je bez odgovora. No nije izgubio vjeru u čudo, u Božju providnost, kako je znao nama kasnije zahvaljivati. Koristio je svaku mogućnost i priliku: sprovode, svoj utjecaj vjeroučitelja, prijatelja i svećenika. I tako je, susrevši nas na sprovodu ujaka mojeg supruga, bio sretan kad je saznao da sam zaposlena u Naučnoj biblioteci u Rijeci, moleći me da poduprem njegovu već davno predanu bez odgovora molbu. Raspitivala sam se, preporučivala i insistirala da se bibliotekari specijalisti, stručnjaci za stare fondove prihvate tog posla. Međutim, nikome se nije dalo raditi na tom golemom poslu (oko 20.000 svezaka knjiga). Tada sam uz potporu svog supruga, "donkihotski" s ove vremenske distance gledano, predložila da sama, iako bez iskustva i s bazičnom strukom inženjera kemijske tehnologije, započnem s inventarizacijom i sređivanjem ove Knjižnice. To sam radila jednom tjedno, pa sam iz Crikvenice, gdje smo u to vrijeme stanovali, putovali u Senj umjesto u Rijeku.

Direktor i stručni kolegij pristali su na taj prijedlog. Kasnije su me zbog tog angažmana gledali prijekim okom, jer su to ovisno o prilikama i samoupravnom folkloru, shvaćali kao kritiku njihove stručne i hijerarhijske nedodirljivosti.

U jesen 1977. godine započinjem sa sređivanjem tog opsežnog fonda, kojega je dvije trećine bilo smješteno na policama i podu u hrpama među policama. Preostali dio stalno je navirao s tavana i iz susjedne kuće, donacijama svećenika i prijatelja Senja. Tako je prigodom registracije Knjižnice kao spomenika kulture 1989. godine fond sadržavao 19.869 svezaka od čega je : 16.499 svezaka bilo knjiga, a 3.370 svezaka periodike.

Mnogi su treći primjerci prije inventarizacije izdvojeni (koliko je bilo moguće) i ostavljeni za eventualne donacije, razmjene i sl.

Fond je smješten na prvom katu zgrade namjenski građane i za knjižnicu. Prostor se sastoji od velikog i malog spremišta. Čitaonice, radne sobe, čajne kuhinje i sanitarnog čvora. U toj zgradi smješten je još i arhiv, spremište riznice katedrale, reprezentativni namještaj iz stare biskupske rezidencije, galerija portreta senjsko-modruških biskupa, spremište liturgijskog ruha, a u dvorištu naslagani su kameni

spomenici. Kasnije je u prizemlju uređena stalna izložba koju je zaista vrijedno pogledati.

Prostorije su zadovoljavajuće suhe, bez sigurnosnih i protupožarnih uređaja/sustava. Na prozorima su željezne rešetke. Rasvjeta nije odgovarajuće razmještena, a nema kontrolnih uređaja za mjerenje vlažnosti i temperature zraka. Statika zgrade, prema informacijama projektanta, odgovarajuća je, iako bi za fond bilo sigurnije da je knjižnica smještena u prizemlju zgrade. Ne postoje trezori za smještaj posebno vrijednih knjiga.

Fond sam podijelila na tzv. osnovni fond i posebne zbirke. U osnovnom fondu su knjige iz XVIII. st. (1.860 Svezaka), XIX.st. (6.395 svezaka) i XX. stoljeća uglavnom do 1941. godine. Ima i novijih izdanja, ali ne ranije od 1971. godine.

Kao posebne zbirke formirane su :

- Zbirka knjiga iz XV, XVI, i XVII. stoljeća (2-8 sv.)
- Zbirka liturgijskih knjiga (misali, brevijari i ostalo iz razdoblja 1631-1896), (490 sv.)
- Zbirka rukopisnih knjiga (71 naslov)
- Zbirka muzikalija (tiskana i rukopisna građa)
- Zbirka pod nazivom "Segniensa" koja obuhvaća materijale tiskane u senjskim tiskarama, senjskih izdavača, autora Senjana ili onih koji su djelovali u Senju, te bibliotečna građa koja se tematski odnosi na Senj (213 sv.)

Fond periodike (3.370 sv.) dosta je, nepotpun i izgleda da je najviše stradao zbog neuvezanosti, posebno u ratnim stradanjima i poratnim selidbama.

Posebno se ističu izdanja JAZU (155 sv.), službeni listovi pojedinih crkvenih i državnih institucija, kao i glasila znanstvenih ustanova onog vremena.

Časopisa je znatno više (2-150 sv.) nego novina (974 sv.)

Knjižni fond je različite starosti u rasponu od 1472. god. do gotovo današnjih dana, pisanih na više od 15 jezika. Obrađuje sva područja ljudske djelatnosti s posebnim ležištem na teologiji i društvenim znanostima. Taj fond je pretežito europske provenijencije.

Najstariji dio fonda potječe iz biblioteka nastalih donacijom pojedinih biskupa i kanonika : biskupske biblioteke i Biblioteke kaptola. O tome svjedoče zapisi na knjigama : "Ex libris...". Tu su i knjige iz knjižnice bogoslovije pod imenom "Zbor duhovne mladeži u Senju", te iz knjižnice privatnog odgojnog zavoda "Palestra", vlasništvo obitelji Šimatić, obogaćen je ovaj knjižni fond.

Rad je bio otežan činjenicom da su sve police bile popunjene knjigama bez obzira na format knjiga, pomiješane s periodikom. Također je prostor među policama bio popunjen gomilama knjiga istresenih iz košara, pa je pristup policama bio onemogućen.

Ubrzo nakon početka radova poslu se pridružilo dvoje učenika osnovne i srednje škole, polaznika vjeronauka, koji su dragovoljno radili na razdvajanju periodike i kompletiranju pojedinih izdanja. Pomagali su preslagati knjige da bi se što racionalnije koristio prostor na policama. Vikendom su znali pomagati ponekad i prijatelji - mladi bibliotekari i knjižničari iz Naučne biblioteke, a najviše moj suprug kojemu je bilo nepresušno vrelo informacija. Pokazao se osnovni problem nedostatak stručnih i pomoćnih kadrova u samom gradu. To je razumljivo, jer osim što se iz političkih razloga nitko nije htio volonterski uključiti u taj naporan i prljav posao, nije bilo ni mogućnosti odabira. Grad je promijenio stanovništvo i novodošli nisu više osjećali to kao bogatstvo, već kao nepotreban balast prošlosti koji barem ne treba.

Godine 1981. odlazim iz Naučne biblioteke i prelazim u INA Rafineriju nafte Rijeka. Kolege mi na rastanku posebno preporučuju nastavak radova na uređenju ove knjižnice. Tada se odlučujem na drugi model rada. Suprug i ja odlazili smo vikendom, kao i za vrijeme dijela godišnjeg odmora, najčešće ljeti i tu radili koliko smo stigli i mogli. Nagradu koju mi je RSIZ isplatio preko Naučne biblioteke shvatili smo kao simboliku i poklonili je kao početni ulog za obnovu teško oštećenih

portreta senjsko-modruških biskupa. Uvidjevši da će vlastitim snagama daljnji rad ići vrlo sporo, započeli smo, u dogovoru s Nadbiskupijom i rektorom Visoke bogoslovne škole u Rijeci, sustavnom praksom - radom bogoslova u ljetnim mjesecima, pod mojim stručnim nadzorom. Posao je odmicao, ali ostali su stari problemi :

- nedovoljna osposobljenost pojedinaca kod klasifikacije za tako širok dijapazon tema i jezičnu raznolikost fonda,
- nedovoljna brojnost pomoćne snage i stalne fluktuacija,
- nepostojanje kontinuiranost u radu.

Novac za rad dodjeljuje nam RSIZ za kulturu preko Naučne biblioteke u Rijeci. Zbog zatezanja isplate od pola godine, uzimanja provizije i inflacije ovaj je novac predstavljao samo pristojan džeparac bogoslovima koji su tu radili.

Kao kontrapunkt ovome treba reći da Naučna biblioteka, odnosno pojedinci u njoj, nisu bili škrti kada je trebalo dati - pokloniti više od 10 m metalnih polica bez nosača, što je posebno pomoglo da se fond što racionalnije složi.

Izvešća koja redovito i uredno predajem Naučnoj biblioteci za svaku godinu rada zagube se, a zahtjevi za slijedeću godinu daju se sa zakašnjenjem.

U svih tih deset godina rada Matična služba Naučne biblioteke nije ni jednom posjetila ovu knjižnicu.

Prilikom postupka registracije Naučna biblioteka i njena Matična služba svojim zahtjevima su zbog meni nepoznatih razloga toliko zakomplicirali postupak, da smo bili prisiljeni to izravno urediti s Regionalnim zavodom za zaštitu kulture u Rijeci. Ponekad smo se obraćali i Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu tražeći informacije, savjet i pomoć. Najčešći odgovor bio je da je za Hrvatsku važniji Dubrovnik, nego jedan Senj s knjižnicom u kojoj se ne zna što se nalazi, a tek možda nakon uređivanja Dubrovnika, da se može razgovarati o tome. Na to smo odgovorili da bi po toj logici trebalo odmah u Hrvatskoj sve pustiti da propada, jer Hrvatska je samo u Dubrovniku i Zagrebu, a ovo su crne rupe. To nas je ispunilo gorčinom, ali i inatom da nastavimo. Riječko-senjska nadbiskupija, iako u velikom nedostatku svećenika pokazuje veliko razumijevanje. Nakon smrti mons. Kraljića u Senj dolazi dr. Mile Bogović - povjesničar, koji upravlja knjižnicom. Rektor bogoslovije nastoji studente usmjeriti na ljetnu praksu u ovoj Knjižnici, a nadbiskup Pavlišić poklanja na moj nagovor osobno računalo IBM PS2 Mod 70, kako bi se u budućnosti moglo suvremenim tehnologijama obraditi ovaj fond.

Prilikom registracije, mikrofilmirane su inventarne knjige u tri kopije (Naučna biblioteka Rijeka, Nadbiskupija u Rijeci i Sakralna baština Senj).

Danas ova Knjižnica djeluje u sastavu muzejske zbirke pod nazivom *SAKRALNA BAŠTINA SENJ*, a 1989. god. otvorena je Stalna izložba sakralne umjetnosti i crkvene povijesti, gdje su kao izložci i knjige iz Knjižnice.

Uređivanje Knjižnice biskupija senjske i modruške u Senju nije nakon registracije 1989. god. nastavljeno zbog pomanjkanja : stručnjaka - katalogizatora među kadrom riječko senjske nadbiskupije/crkve u Senju.

Pored nerazumijevanja lokalnih vlasti, odnosno lokalnog stanovništva, uslijedile su i ratne neprilike za plaćanje jednog takvog stručnjaka iz redova knjižničara. Žalosno je da su vlasti starog komunističkog režima zadnjih godina u gradu i u Republici imale nešlo sluha za zahtjeve Crkve, iako su to činile promišljeno i prohibitivno. Naše vlasti u gradu Senju prije izbivanja rata pokazale su nezainteresiranost, čemu je najvjerojatnije razlog što u vlasti sudjeluju ljudi koji su pridošli u ovaj grad pred 10 godina, a grad Senj, njegovu bogatu kulturnu baštinu, uza sve probleme i nedaće grada i općine osjećaju kao nepotrebno breme, a ne bogatstvo svekolikog hrvatskog naroda, pa i svoje.

Tradicija knjige u Senju očituje se i bogatstvom knjižnog fonda. Danas u gradu djeluje nekoliko knjižnica : Gradska (7.000 svezaka), Osnovne škole (10.000 svezaka). Gimnazije (11.000 svezaka). Gradskog muzeja (5.000 svezaka) i biskupija senjske i modruške (20.000 svezaka).

Time Senj, jedna od najpasivnijih općina današnje Hrvatske, iskazuje svoj tragičan paradoks bogata i dijelom jako oštećena baština, a slaba materijalna podloga i bezvoljnost novog stanovništva da to čuva i očuva, obraduje, predstavi i

rabi. Očito je da će se ovaj problem, u Senju tako izražen, sada u Hrvatskoj, nažalost, uvišestručiti nakon ovog rata.

Stoga budućnost neke spomeničke biblioteke ne smije ovisiti samo i jedino od entuzijazma, razine nacionalne svijesti ili lokal-patriotizma pojedinaca, već to treba biti regulirano djelotvornim zakonskim mehanizmom i obvezama, inspekcijama i financijskom potporom u nadležnosti Ministarstva kulture i prosvjete, bez posrednika. Čine više štete nego koristi, ne vodeći računa o općem hrvatskom interesu - spašavanju spomeničke baštine i njenom osposobljavanju za uporabu u znanstvene, edukativne i opće civilizacijske svrhe.

Predlažem da ovaj skup, u svezi a problematikom spomeničkih knjižnica, ne prođe kao ugodno plakanje u društvu onih koji taj problem mogu razumijeti, već da se s ovog skupa upute konkretni prijedlozi Ministarstvu kulture i prosvjete, koji bi trebali obuhvatiti slijedeće :

1. Organiziranje sustava povjerenika, tj. terenskih stručnih savjetnika - inspektora. Njihova bi zadaća bila pronalaženje nepoznatih postojećih knjižnih fondova, nadzor i stručna organizacija zaštite spomeničkih knjižnica. Oni bi trebali biti isključivo službenici Ministarstva, a ne namještenici knjižnica uz ostali posao zaduženi i za matične službe.
2. Stvoriti djelotvoran sustav financiranja spomeničkih knjižnica izravno, uz određivanje obveza lokalnih vlasti i same države.
3. Odrediti obveze vlasnika u svezi s čuvanjem i uporabom ove vrste spomeničke baštine.

Sačuvati kulturnu baštinu u Hrvatskoj, posebno ovu o kojoj danas raspravljamo, gotovo je isto tako važno, koliko i sačuvati državnu neovisnost, teritorijalnu cjelovitost i društvenu stabilnost. Time ćemo ne samo stvoriti čvrstu podlogu našeg kulturnog i svekolikog razvoja, već će Hrvatsku razvijeni svijet po tome prepoznati kao kršćansku civiliziranu, europsku i kulturno razvijenu zemlju s kojom se može i isplati komunicirati, surađivali na svim područjima od zajedničkog interesa.

Knjižnica biskupije senjske i modruške u sastavu je Sakralne baštine Senj (arhiv, knjižnica, kameni spomenici, Stalna izložba crkvene povijesti i umjetnosti, riznica katedrale).

U današnjem opsegu Knjižnica biskupija senjske i modruške u Senju nastaje sjedinjavanjem knjižnih fondova raznih crkvenih ustanova i privatnih zavoda (donacija), nakon ratnih razaranja grada 1943-1945 i poratne marginalizacije crkve na tim prostorima.

Knjižni fond smješten je u namjenski građene prostorije, izmiješanje, djelomično oštećen, neujednačenoga sadržaja i starosti. U cijelosti je inventariziran. Formirane su slijedeće zbirke : Inkunabule, Segniensa, fond 16. i 17. stoljeća, Periodika, Liturgijske knjige i Muzikalije.

U dosadašnjem radu glavni problemi bili su : nedostatak kadrova, nedostatna financijska sredstva, nedovoljno razumijevanje i suradnja matičnih službi i ustanova. Poslovi koji su prethodili registraciji Knjižnice obavljani su zahvaljujući ljubavi za zavičaj i hrvatsku kulturnu baštinu.

Za daljnji rad na obradi fonda Knjižnice biskupija senjske i modruške nabavljeno je računalo IBM PS2 model 70. Kad se riješi problem financiranja i uposle stručnjaci, nastaviti će se s tim daljnjim radom.

Riassunto

Dr.TATJANA APARAC-GAZIVODA

Sezione per le scienze informatiche. Cattedra per la biblioteconomia, Zagabria

ORGANIZZAZIONE DEL LAVORO BIBLIOTECARI NELLE BIBLIOTECHE MONUMENTALI

Nella Repubblica di Croazia si sono conservate molte biblioteche private, parrocchiali, conventuali, con fondi di relativa invariabilità, cioè senza i consueti ampliamenti rispetto alla collezione basilare. La maggior parte di queste biblioteche non è ancora sistemata, nonostante si tratti di biblioteche con un fondo di particolare importanza per il patrimonio culturale croato e, alle, volte, anche mondiale.

Le biblioteche di alcuni ambienti hanno notato già da tempo la necessità di elaborare i fondi nelle biblioteche monumentali in base alle norme della professione e di esporre al pubblico culturale la ricchezza del retaggio culturale croato.

In questa relazione verranno trattate innanzi tutto le possibili adesioni alla sistemazione e all'organizzazione delle biblioteche monumentali, seguirà poi il ruolo delle biblioteche scientifiche generali nei programmi del Controllo bibliografico generale e dell'Accessibilità generale alle pubblicazioni.

L'autrice desidera rilevare anche alcune esperienze straniere nell'organizzazione del lavoro bibliotecario nelle biblioteche monumentali.

SANJA ŠIMEK

ANALISI DELLA SITUAZIONE DELLE BIBLIOTECHE MONUMENTALI IN CROAZIA

Premessa - caratteristiche delle biblioteche monumentali e loro importanza.

Risultati dell'inchiesta - dati sul numero complessivo delle biblioteche monumentali, sul numero delle biblioteche monumentali registrate, sul fondo complessivo, sul numero degli incunaboli, sulle biblioteche che si distinguono per ricchezza, valore del fondo e per il numero degli incunaboli. Dati sui quadri che lavorano nelle biblioteche monumentali, sui libri d'inventario esistenti, sui cataloghi, la sistemazione dello stesso materiale, la situazione delle biblioteche, il loro livello organizzativo, le attrezzature e la possibilità d'uso. Elenco delle biblioteche che pianificano di aprire al pubblico.

Conclusione: possibilità e piani per l'ulteriore sviluppo, indicazione tabellare dei dati per regione.

In allegato : l'indirizzo delle biblioteche monumentali per città'.

FILA BEKAVAC LOKMER

SISTEMAZIONE E REGISTRAZIONE DELLA BIBLIOTECA DELLA DIOCESI DI SENJ E MODRUS A SENJ

La biblioteca della Diocesi di Senj e Modrus e' parte del patrimonio sacrale di Senj (archivio, biblioteca, pietre monumentali, esposizione permanente di storia ed arte religiosa, tesoriere della cattedrale).

La biblioteca diocesana a Senj ha raggiunto le dimensioni attuali con l'unione dei fondi libreschi di vari enti religiosi ed istituti privati (donazioni), dopo le distruzioni della citta' durante la guerra del 1943-1945 e la marginalizzazione della chiesa in questo ambiente nel dopoguerra.

Il fondo bibliotecario e' sistemato in ambienti costruiti all'uopo, e' mescolato, in parte danneggiato, di data e contenuto diversi. L'inventario e' stato eseguito completamente e sono venute a formarsi le seguenti collezioni: gli incunaboli, i segniensi, il fondo del XVI e XVII secolo, la periodica, i libri liturgici e i libri di musica.

Nel lavoro svolto sinora si sono riscontrati i seguenti problemi: mancanza di quadri, mezzi finanziari insufficienti, poca comprensione e collaborazione dei servizi ed enti del luogo. Il lavoro che hanno preceduto la registrazione della biblioteca sono stati portati avanti all'amore per il paese natio e per il patrimonio culturale croato.

Per l'ulteriore lavoro d'elaborazione del fondo della Biblioteca diocesana di Senj e Modrus e' stato acquistato un computer IBM PS2 modello 70. Appena sar  risolto il problema del finanziamento e del collocamento di quadri professionali, il lavoro verrebbe continuato.

DRAGUTIN KATALENAC

BIBLIOTECHE MONUMENTALI DURANTE LA GUERRA - ESPERIENZE DELLA SLAVONIJA E DELLA BARANJA

Nell'esposizione si prende in esame la problematica della posizione e delle nozioni che hanno subito le biblioteche monumentali durante la guerra, ad esempio nella regione della Sllavnija e Baranja, la questione del loro grado di pericolo, i danni e la distruzione del materiale bibliotecario monumentale, le esperienze tutelative, soprattutto l'evacuazione del materiale minacciato e danneggiato. Si indica l'insufficienza del sistema protettivo esistente, dei regolamenti, norme, raccomandazioni e istruzioni che regolano questa problematica, l'insufficiente coordinamento fra i singoli fattori tutelativi, la problematica della carenza di una corrispondente documentazione sul materiale come monumento culturale mobile, i problemi della mancata istruzione di lavoratori bibliotecari, ecc. Questa relazione si impegna per elevare il sistema con la prescrizione del principio secondo il quale si debba procedere con il materiale messo in pericolo e danneggiato, per il coordinamento di tutti i partecipanti alla tutela, per la creazione di centri regionali di tutela primaria, ecc.